

EESTI KOMITEE TEATED NR 12

TÄIENDUSKOOLIDE
TÖÖPÕLLULT

III

Stokholm 1963

EESTI KOMITEE KOOLITOIMKOND

DROTTNINGGATAN 85' - STOCKHOLM C

EESTI KOMITEE TEATED NR 12

TÄIENDUSKOLIDE TÖÖPÕLLULT

III

Eesti täienduskoolide õpetajate ja noortejuhtide
õppepäeval 1.—3. juunini 1963. a. Memis esitatud
ettekannete kokkuvõtted

Stokholm 1963

EESTI KOMITEE KOOLITOIMKOND

DROTTNINGGATAN 85¹ - STOCKHOLM C

ESTI KOHIN LÄÄD KALIT

TÄHENDUSKOLIDE

TOOPOLLUT

See raamat on koostanud
rahvusvahelise koostöö tulemusena
Eesti Vabariigi

Õppepäevad algasid S A A T E K S., vaid N o r r k ö p i n g u
t ä i e n d u s k o o l i s, kus selle kooli juhataja Jaan Kask ja õpetajad
Maria Allik ja Leida Kasman andsid n ä i d i s t u n d e Eesti maateadus-
ses, eesti keeles ja laulmises. Min. nõudistundidest ei olnud võimalik midagi

Eesti täienduskoolide õpetajate ja noortejuhtide ühiste õppepäevade korraldamine, mis sai alguse 1960.a.suvel Stokholmis, jätkus ka käesoleva aasta juunis Memis. Seal toimunud õppepäevade päevakava kesksemaks punktiks oli õ p p e k a v a d e k ü s i m u s. Teatavasti on täienduskoolide õppekavade küsimus Rootsis päevakorral olnud juba 1945.a. sügisest alates, mil seisti uue koolitüübi - täienduskooli - asutamise raske probleemi ees. Meie noorte rahvuslik kasvatus töö ei toimu ainuüksi täienduskoolide kaudu, vaid seda teostatakse üsna suures ulatuses ka meie noorteorganisatsioonide kaudu. Gaidide ja skautide j ä r g u k a t s e t e kavades esineb terve rida küsimusi eesti rahvuslike ainete (eesti keele ja kirjanduse, Eesti maa- teaduse ja ajaloo) alalt. Kui peame tarvilikuks k o o s t ö ö täiendus- koolide ja noorteorganisatsioonide vahel, siis tuleb tarvilikuks pidada ka k o o s k ö l a täienduskooli õppekava ja skautlike järgukatsete eesti rahvuslike ainete kavade vahel. Aga enne nimetatud eesmärgile jõudmist tuleb mõlema poole kavade omaette selgitada ja täpsustada. Memis peetud ettekannete kokkuvõtteis esitatakse seekord ettepanekud t ä i e n d u s k o o l i d e kavade kohta. Ettepanekute tegijad jäävad nüüd ootama arvamusi ja seisukohti, ka uusi ettepanekuid kõigilt koolitoimkondadelt, resp. õpetajate ühinguilt ja tegelikelt õpetajailt üle maailma. Sõna on vaba.

Memis korraldatud õppepäevade üheks kavapunktiks oli veel eesti rahvus-liku kasvatus ideoloogia aluste ja vahendite selgitamine. Peale skaudijuhi Ilmar Looranna ettekande oli seal ka Eesti Skautlike Noorte Maleva juhi Harald Sepa ettekanne "Noorte ja täiskasvanute ühiskondlikest suhetest". Kahjuks jäi kokkuvõtte sellest väga huvitavast ettekandest hr.Sepa pikaajalise haiguse tõt- tu käesolevast väljaandest välja. Aga loodame selle peatselt valmimist ja kät- tesaadavaks tegemist kõigile õpetajaile ja noortejuhtidele üle maailma.

Õppepäevad algasid 1. juunil mitte Memis, vaid N o r r k ö p i n g u t ä i e n d u s k o o l i s, kus selle kooli juhataja Jaan Kask ja õpetajad Maria Allik ja Leida Kaaman andsid n ä i d i s t u n d e Eesti maateaduses, eesti keeles ja laulmises. Nim. näidistundidest ei olnud võimalik midagi käesolevas väljaandes avaldada. Olgu ainult niipalju märgitud, et need olid kõigile vaatajaile-kuulajaile - viimaste hulgas viibis ka rohkesti lastevanemaid - huvitavad, põnevad ja väga õpetlikud. Sellepärast on väga soovitatav, kui edaspidigi ja mujalgi, kus korraldatakse õppepäevi või õpetajate kokkutulekuid, nende päevakavasse võetaks ka näidistundide andmine. Need võivad anda palju kasulikku ja õpetlikku, eriti neile, kellel puudub pedagoogiline ettevalmistus.

Lõpuks on allakirjutanu meeldivaks kohustuseks südamest tänada kõiki, kes Memis korraldatud õppepäevade heaks kordaminekuks nõuga ja jõuga kaasa aitasid. Eriti olgu tänatud Eesti Komitee Juhatus ja Koolitoimkond õppepäevade tegeliku korraldamise ja vajaliku majandusliku toetuse hankimise eest.

6. Ettepanek ajaloõ õppepäevaks täiskasvanutele ja noorteorganisatsioonidele. A. Rajamaa 26
7. Karakuskasvatustöö võimalusi täiskasvanutele ja noorteringides. Helmi Häelo .... H. Rajamaa 32
8. Eesti noorte rahvusliku kasvatuses sihisetus ja ideoloogilisi põhimõtteid. Ilmar Loorand 40

NOORSOOKIRJANDUSEST PAGULUSES

Arvo Mägi

Noorsookirjandusel on paguluses peale tavalise veel eriolu-
anded - see peab keelaliselt arendama lugejaid ja olema ülemineku-
sotsiaalselt hariv ja lugejate kirjanikele täiskasvanute kirjanikele
lugemisele. Sellisel juhul on kirjanikele võimalik noorte huvi
pärast (TV, kino, seerid jne.) ka võimad rivaalid asukohamaade
noorsookirjanduse näol, mille keel tihti noortele tuttavam, "elav-
vam" ja omasem kui Eesti keel. Eestikaalne noorsookirjandus peab

S i s u k o r d.

	1hk.
1. Noorsookirjandusest paguluses. Arvo Mägi.....	2
2. Juht ja juhitud. Herman Rajamaa	6
3. Eesti keele õppekava. Herman Rajamaa	13
4. Täienduskooli laulmise kava. Arved Randes	20
5. Ettepanek maateaduse õppekavaks täienduskoolidele ja noorteorganisatsioonidele. A. Kajassaar	23
6. Ettepanek ajaloo õppekavaks täienduskoolidele ja noorteorganisatsioonidele. A. Kajassaar	28
7. Karskuskasvatustöö võimalusi täienduskoolides ja noorterühmitistes. Helmi Mäelo	32
8. Eesti noorte rahvusliku kasvatuse sihiasetus ja ideoloogilisi põhiluseid. Ilmar Loorand	40

NK ei tohi olla õrtoimlik. Avalikult moraliseeriv. Nagu igas
heas kirjanduses, nii tuleb ka NK-s autori seisukoht ja vaated
suletada sündmustikku ja anda väärtushinnangud seoses tegevusega.
Liigne rahvuslikkuse rõhutamine (näit. väitmine, et eestlased on
eo ipso teistest rahvustest paremad) äratab tänapäeva internatio-
onaalselt häälestatud noortes protesti. Rahvusüksimust tuleb väärt-
tustada ainult positiivse lisaväärtuse vaatekohalt (meie pole min-
gi "valitud rahvas"). Seda on paratamatult pehme, kui sellest võetak-
se osa endakaitsena, mitte mingiks "kättemaksuks". Nn. "moraali"
(s.o. erootilise või seksuaalmoraali) rõhutamine tundub tänapäe-
val igavõrra, nn. "ebamoraalne" kirjandus pole tegelikult eriti
ohulik. Kõik aga on asda varjatud "gangsteri-moraal" - vägivalda
ja toore jõu varjatud ihalemine, kuritegevuse eetilise hindamise

NOORSOOKIRJANDUSEST PAGULUSES

Arvo Mägi

Noorsookirjandusel on paguluses peale tavalise veel eriülesanded - see peab keeleliselt arendama lugejaid ja olema üleminekuastmeks aabitsa- ja lugemikukirjandusest täiskasvanute kirjanduse lugemisele. Sellel on aga peale tavaliste võistlejate noorte huvi pärast (TV, kino, seeriad jne.) ka võimsad rivaalid asukohamaade noorsookirjanduse näol, mille keel tihti noortele tuttavam, "elavam" ja omasem kui eesti keel. Eestikeelne noorsookirjandus peab noori meelitama end lugema. See asetab raamatuile erinõudeid.

Noorsookirjanduse (edaspidi lühidalt NK) keel ei tohi olla liiga raske, et see noored kohe ära peletaks. Tuleb arvestada, et eriti kodumaise (seal eriti talu-) miljöö kirjeldamise puhul rida termineid on noortele tundmatud, ei tohi kasutada neid endastmõistetavaina, vaid võimaluse korral selgitades. NK lause peab olema lühike ja lihtne (nagu see on näit. inglise- ja rootsikeelses NK-s).

Suhtumine sündmustesse ei tohi NK-s olla liiga "lapselik". Tuleb arvestada, et tänapäeva noored on omaaegsetest suhteliselt palju arenenumad. Füsioloogilise arengu nobedust tõestab puberteedi nihkumine paari aasta võrra varemaks. Eriti TV-s täiskasvanuile määratud programmide jälgimine (mida ohtralt esineb) teeb noored endisest küpsemaks või vähemalt teadlikemaks. Nende tasemest allpool asuv NK tundub neile igavana, isegi "sovavana".

NK ei tohi olla õpetlik, avalikult moraliseeriv. Nagu igas heas kirjanduses, nii tuleb ka NK-s autori seisukohad ja vaated sulatada sündmustikku ja anda väärtushinnangud seoses tegevusega. Liigne rahvuslikkuse rõhutamine (näit. väitmine, et eestlased on eo ipso teistest rahvustest paremad) äratab tänapäeva internatsionaalselt häälestatud noortes protesti. Rahvusküsimust tuleb väärtustada ainult positiivse lisaväärtuse vaatekohalt (meie pole mingi "valitud rahvas"). Sõda on paratamatu pahe, kui sellest võetakse osa endakaitseks, mitte mingiks "kättemaksuks". Nn. "moraali" (s.o. erootilise või seksuaalmoraali) rõhutamine tundub tänapäeval iganenuna, nn. "ebamoraalne" kirjandus pole tegelikult eriti ohtlik. Küll aga on seda varjatud "gangsteri-moraal" - vägivalla ja toore jõu varjatud ihalemine, kuritegevuse eetilise hindamise

puudumine, mis tsinees seeriates, filmides ja TV-s. .. Keeleõppimise huvides on täiesti mõeldav NK ka ilma varjatudki "moraalse ideeta" - puhtal kujul seikluslood jne.

Tänapäeva elutempo on kiire, ka noorte juures. Välismaine noorsookirjandus on dünaamiline, jutustav, tegevusrikas, seal juhtub kogu aeg midagi, kirjeldustele ja psühholoogilisele analüüsile on vähem ruumi antud. Et sellega edukalt võistelda, peab ka eesti NK neid eeskujusid jälgima. NK sisemine kude peab olema suhteliselt "hõre", teosed sündmusrikkad, soovitatavalt põnevad, dialoogid draamatilised ja lühisõnalised, kirjeldused napid. Huumor on alati tere tulnud ja hinnatud. Ainult taoline, vormilt ja suhtumiselt välismaisele vastav NK suudab võistelda eduga, vastasel korral jäetakse see "igivana" noorte lugejate poolt kõrvale.

Miljöövalikus on seni liiga ühekülgselt piiratud kodumaise keskkonnaga. Tahe, tutvustada noortele kunagist Eestit, on ju mõistetav, ent tolle ikka võõramaks jääva miljöö ligemale toomine noortele (kellest enamik nagunii elab linnas ega tunne ka palju asukohamaa maaelu) on raskem, kui seda kriitajatad arvavad. Mis vanematele endast mõistetav, pole seda noortele. Parimaiks ainealadeks on kõikide aegade NK-s olnud kas tänapäevane reaalne miljöö, või siis täielik fantaasiamaailma kujutamine. Neid kaht peaks enam kasutama kodumaise miljöö kõrvale.

Hoiduda tuleb ka peategelaste idealiseerimisest ja nn. mustvalge tehnikast. Noorsugu ei taha kuulda lugusid "paipoistest" ja "kukudest tüdrukutest", vaid reaalsetest, vigadega ja voorustega noortest, nagu seda reaalne ümbrus pakub.

Silmitsedes bibliograafiat näeme, et NK-teoseid on pagulusaja jooksul ilmunud üsna palju - kuigi enamiku trükk praegu on juba otsas. NK hulka on sattunud ka teoseid, mis oma sisult ja stiililt sinna kuidagi ei kuulu. (Näit. R.Kooli "Onupojad", Lutsu "Suvi" ja "Tootsi pulm", H.Põllu "Sõdurikast" - samuti ka A.Murakini väga hea looduskirjelduste raamat, mis noortele kahjuks liiga raske "Paani riik").

Osa noorsookirjandust pole kirjutatud noorte jaoks, vaid on selleks aegade jooksul n.ö. "langenud". Eriti kehtib see osa ajalooliste romaanide kohta - neis on miljöö värvikust, põnevust ja kohati rahvuslikku (peidetud või peitmata) propagandat. Põhimõtteliselt ei saa öelda, et niisugune "sekundäärne" noorsookirjandus oleks otse noorsoole kirjutatust halvem või ka parem - oleneb indi-

viduaalselt teoseist.

Tõlgituist on S. Ivalo "Viiburi plahvatus" üsna ladus ja põnev lugemine. Küsimärgi all on rida eesti vanemaid ajaloolisi romaane. E. Bornhöhe "Tasuja" on andmete järgi andnud rahvuslikku äratust paljudele vanema põlve inimestele, tundub aga tänapäeval naiivsena, liiga romantiseerituna ja igati ebausutavana. Parem - realistlikum, põnevam, kohati humoristlik on sama autori 10 aastat hiljem kirjutatud "Villu võitlused", milles esineb üldinimlik probleemgi - võitlus ema-armastuse ja rahvusluse vahel. Hoopiski ajast ja arust on Andres Saali kolm uuesti välja antud ajaloolist romaani "Vambola!", "Aita" ja "Hilda". Muistset iseseisvusaega kujutab üsna õnnestunult August Mälgu romaan "Läänemere isandad", neis on küll eestlaste viikingivahvus ja "isandlus" Läänemere üle vahest liiga paisutatud, ent muus osas on kirjeldus värvikas ja jutustamine elav. - Aktuaalsel ainesel on kirjutatud Ain Kalmuse 1941.a. suve metsavendluslikke seiklusi kujutav jutustus "Kaarna-künka" - see on õnnelik kompromiss isamaaliku võitlustahte kujutamise ja võitluse karmuse kirjeldamise vahel, ilma liialdatud sõjaka paatoseta. Noorsookirjanduse hulka on arvatud ka allakirjutanu poolt Juhan Timm kuru varjunime all ilmunud kaks lugu - koolipoiste vastupanu 1941.a. suvel kujutav "Esimesed read" ja ajaloolise taustaga 18. sajandi lõpuosa "metsavendlust" riivav "Peep Koor-dipoja põlistalu".

Otse noortele kirjutatud tõlketeoseist tuleb esile tõsta nelja noorsookirjanduse "klassilist teost". R. Kiplingi "Tublid meremehed" näitab hellitatud poisi karastumist sundolukorras laevapoisiks sattudes. Mark Twaini "Prints ja kerjus" on osavalt üles ehitatud Walesi printsi ja kerjuspoisi vahetusse minekule, värvikas ja põnev teos. Sama autori klassiline "Tom Sawyer" kujutab "loomulikku" vigadega ja voo-ustega poisi seiklusi. Kahjuks on kõige kolme tõlge tehtud lohakalt, laused on pikad, keel ebaeestiline ja kohati segane, stiil veniv. - Neljas "klassik" on F.Molnari "Pal-tänava poisid", mis aastate vältel pole kaotanud oma haaravust ja võlu - poiste omavahelised probleemid ja võitlused on kujutatud sügava sisseelamisega ja noorte hingeelu mõistmisega.

Kodumaal kirjutatud ja siin uuesti trükitud noorteraamatuid on Jaan Lattiku "Meie noored" kirjutatud humoristlikult ja terava tähelepanekuga - nende miinuseks pagulasolukorras on kahjuks võru murde kasutamine dialoogis, mida tänapäevane noorus rõhuvast ena-

mikus ei mõista. Klassiline noorsooraamat, O.Lutsu "Kevade" on ka siin kuuldavasti kujunenud teenitult noorsoo lemmikraamatuks. Noorte intendifitseerimisvõimalused on selle teose puhul eriti suured, kuna see omab kaks hoopis eri iseloomuga "peategelast", passiivse, unistava Arno ja "teoinimese" Tootsi, olles ühtlasi kirja pandud hingestatud kaasaelamisega. Ühelt meie andekaimalt noorsookirjani-kult Jüri Parijõelt on paguluses ilmunud jutustus "Teraspoiss" - draamaatiline ja kaasakiskuv jutustus mitmest varjupaigast läbi võitlevast "terasest" poisist. On ilmunud ka kogu ta jutte "Kodu-maa helinad", mis aga ei sisalda parimat Parijõe rikkalikust loo-mingust (ilmunud kogudes "Semendivabrik", "Jaksuküla poisid", "Laevapoisid päevilt" jne.). Siin on lünk, mida tuleks täita - Pa-rijõe "altpoolt vaatav" lähtekoht, realism ja huumor peaks meeli-tama lugejaid ka pagulasnoorte hulgas. - Richard Janno "Vutimehed" on samuti kaasakiskuv teos - võib-olla vahest reservatsioonidega rahvuslike vastuolude motiivi osas, mis tänapäeva noortele vahest pole endast mõistetavad. Helmi Mäelo "Sangar" on väarikas rööbik-teos "Teraspoisile" - end viletsusest ja realistlikult kujutatud agulimiljööst välja kiskuvast agarast tüdrukust. - Karl Ristikivi "Sinine liblikas" - autori esimene teos omab pisut sentimentaal-set ja õpetlikku hõngu.

Paguluseski on ilmunud üle 10 noorsooraamatu. Eripositsioo-ni omab H. Jõe skautlikku "isetegevust" ja näpuosavust arendav "tööraamat" "Ränikivi", väga kasulik kasiraamat noortejuhtidele. - Saksamaa laagrielu kujutavad K. Reemetsa kaks lõbusat juttu "Aatomi seiklused" ja "Kuidas Kamba laagri poisid kuulsaks said", täis seiklusi ja põnevust lood, mille nauditavust häirib asjaolu, et sakslasi-shvaablasti vaadeldakse üleolevalt ja pilkavalt. J.Kau-pi "Linnuseehitajad" on noorte maitse järgi vist pisut pikatoime-line ja rahvuslikult liiga õpetlik raamat. Sama kehtib Arnold Se-pa "Kuldsete mägede" kohta - ka siin tungib autor oma moraliseeri-misega liiga esile. Raimond Kolgi "Vähikuningas" on kirjutatud moodsemas stiilis, humoristlikult ja kerge "kriminaalINTRIIGIGA" (meenutades Fritjof Nilsson-Piratenit).

Väljakuulutatud võistluste tulemusena on viimastel aastatel USA-s ilmunud terve sari õnnestunud noorsooraamatuid. Dünaamili-sed, seikluslikud ja põnevad on nende hulgas Agu Vaksi "Valge ka-jak" ja Ilme Ivandi "Siilikuru", vähemal määral ka Alma Tederi "Napoleoni jälgedes", viimane sündmustikult asetatud kaasaega.

Helmi Mäelo "Võidukarika märgi all" võiks olla vahest kohane küpsemale noorsoole, kuna selle sõnastus on pikalauseline, kirjeldus- ja analüüsirikas. Samas sarjas esinev E. Laidsaare "Kompanii poeg" on õnnestunud episoodikirjeldus Vabadussõjast, lihtsakoeline ja hoogne. Joh. Kaupi "Sügise laul" (kirjanduslikult läbitunnetuselt ja stiililt sarja küpsemaid) on tänapäeva noortele kahjuks siiski raskevõitu oma sõnarikkuses ja kirjelduste ohtruses.

Põgusas ülevaates lastekirjanduse kohta märkame vähemõnnestunuina kahtlase "moraaliga" "Kaval-Antsu ja Vanapagana lugusid", liiga romantiliseks stiliseeritud Fr.R. Kreutzwaldi "Eesti rahva ennemuistseid jutte". Õnnestunumas osas tuleb enne kõike esile tõsta Ristikivi humoristlikke loomalugusid "Semud" ja "Sellid", Magda Pihla ja Salme Raatma teoseid ja paari muinasjutu kogu.

Paguluses puudub kahjuks täiesti lastele ja noortele sobiv dramaatika lühinäidendite näol. Tuleb tunnistada, et nähtud dramaatilised esitused kannatavad liigse romantilikkuse ja osalt "lapselikkuse" all - "lilledelindude" esitamine täienduskooli õpilaste poolt on väga tihti kaugel allpool õpilaste taset ja huviseid. Asjalikumad lühinäendid mitmes raskusastmes oleksid igati teretulnud.

NK väljaandmine eeldab kirjastustelt pikema-ajalist investeerimist, tihti juurdemaksu. Siiski on teatavaid võimalusi selle avaldamiseks olemas - eeldusel, et leidub häid ja tänapäeva nooruse nõuetele vastavaid käsikirju - dünaamilisi, põnevaid ja meel- sasti humoristlikke lugusid.

JUHT JA JUHITAV.

Herman Rajamaa

Kohe pärast 1962.a. jõulupühi vapustas Rootsi avalikkust sõnum Stokholmi lähedal toimunud kalmistu rüüstamisest suure noortejõugu poolt. Sündmus äratas suurt tähelepanu, seda enam et jõugu hulka hinnati 600-700-le ja et see toimus kallil jõuluööl.

See vapustav sündmus on toodud täienduseks minu ettekande kokkuvõttele, mis ilmus "Täienduskoolide tööpõllult" I (lk. 25) ja on ühtlasi sissejuhatuseks käesoleva ettekande kokkuvõttele. Samas on see esitatud õpetliku näitena massi mõjuvuse kohta üksikule indiviidile. Kui kõneleme juhitavaist - koolis, ka täienduskoolis, ja noorterühmades -, siis on meil ikka tegemist väiksema või suurema hulgaga, rühmaga, massiga. Teatavaid indiviide võidakse mõjutada rühmas, mitte üksikult. Indiviid, eriti veel

noor, on üksikult hoopis midagi muud kui ta on teiste hulgas. Üksikult oleks vaevalt keegi kalmistut rüüstama läinud. Hulk, kogu, mass mõjub kaasakiskuvalt ja julgustavalt. Suure, distsiplineerimata rühma, massi mõju on enamasti allakiskuv, negatiivne, nagu see ilmnes ka eelpool-mainitud kalmistu rüüstamisel. Aga see võib olla ka positiivse tähendusega. Igauks, nii noor kui täiskasvanugi, on teiste hulgas hoopis teistsugune kui üksi olles.

Sotsiaalpsühholoogias esineb kaks mõistet: psühholoogiline mass ja psühholoogiline rühm (grupp). Kalmisturiüstajad kuuluvad psühholoogilise massi mõiste alla. Selliseid psühholoogilisi masse võib piiratumas ulatuses ka koolis ja noorteorganisatsioonides esineda. Selliste rühmituste (jõukude) kujunemise vastu tuleb kõige jõuga võidelda.

Nagu kogemused tegelikust elust on näidanud, on noortel suur tarvidus seltsis, koos teistega töötada, tegutseda ja liikuda. Seda vajadust saame kasvatuslikust seisukohast kõige positiivsemalt psühholoogiliste rühmade kaudu rahuldada.

Psühholoogiliseks rühmaks võime nimetada seesugust noortekogu (kooli-, klassi või noorterühma), kus kõik selle liikmed tunnevad hästi üksteist ja mille liikmeil on tugev vastutustunne rühma ees. Selle üksik liige tunneb ühtsust oma kaaslastega väga intensiivselt ja tunnetab oma osatähtsust selles rühmatervikus. Ta ei tunne ennast rühmas mitte üksikõik kellena või liigse ja tähtsusetu ripatsina. Tal on oma tähtis ülesanne rühmas ja talle on nagu austavaks võimaluseks rühmas kaasa töötada. Rühmal on kindel tööjaotus ja organisatsioon. Rühma saavutused on tihti kõrgeväärtuslikud. Sellised rühmad võivad alati paremaid tulemusi nii hästi töökvaliteedi kui selle teostamise kiiruse seisukohalt kui selle liikmed üksikult võivad saavutada. Selle ala uurimistööst ongi välja kasvanud eriline teaduseharu k o o s t ö ö p s ü h h o l o o g i a nimetuse all.

Igapäevastest kogemustest teavad õpetajad ja noortejuhid, et mõned noorte-rühmad (ka kooliklassi raames tegutsevad rühmad) õnnestuvad paremini kui teised. Missugused asjaolud põhjustavad erinevusi töötulemuste alal eri rühmades? Vastavate vaatluste teostamisel olid katsealuste rühmade liikmed üksteisele üsna lähedal intelligentsuse, vanuse, sotsiaalse päritolu jne. seisukohalt.

Sotsiaalpsühholoogia on vihjanud mõnedele põhjustele (õigemini: ajetele), milledest on erinevused tingitud. Liikmed ühes rühmas võivad samastuda (identsifitseeruda) oma rühmaga väga erineval viisil. Mõned samastuvad sellega väga tugevasti. Neid rõõmustavad väga rühma edusammud ja on pettunud rühma ebaõnnestumistest. Teisi rühmaliikmeid ei huvita nii väga rühma edu ega ebaedu. Nad ei soovi end ohverdada rühma üritustele ega soovi ka mingit vastutust oma õlgadele võtta. Neid huvitab rohkem oma isiklik edu. Ühe sõnaga: nende samastumine oma rühmaga on nõrk. Vastupidi: kui kõik rühmaliikmed samastuvad tugevasti oma rühmaga, siis kasvab selle tugevus. Siit järeldus: suurima jõudluse saavutavad sellised rühmad, millede liikmete samastumine oma rühmaga on tugev. Sääraseid rühmi ju igatsevad kõik õpetajad ja eriti noortejuhid. Sealjuures tuleb veel silmas pidada, et iga liige teatavas rühmas tunneks end hästi oma rühmas ja on teadlik sellest, et temal on selles tähtis osa või ülesanne täita ja et temalgi on mingi tähendus oma rühmas. Ta peab olema ka heas vahekorras teiste liikmetega rühmas. Õpetaja või rühmajuhit peavad ka

jälgima, et kõik rühmaliikmed saaksid niipalju kui võimalik oma huve, ambitsioone ja vajadusi rahuldada.

Juba igapäevased tähelepanekud on näidanud, et liikmete samastumine oma rühmaga on tugevaim, kui hakatakse eesmärgile lähemale jõudma. Siis töötavad rühma liikmed kõige intensiivsemalt, siis pingutatakse jõude ja kiirendatakse töötempot, kui on küsimuses ka aeg. Sellistest sotsiaalpsühholoogilistest tähelepanekuist võiksime ühe pedagoogilise järelduse teha: rühmade tööle ülesseatud eesmärki ei tohi liiga kaugele asetada. Lühemas kauguses asetseval tööeesmärgil on samastumise saavutamiseks suuremaid väljavaateid kui abstraktsete ja üsna kaugele asetatud tegevuse eesmärkide puhul.

Rühmaliikmete omavaheline tihedus on tegur, mida ei tohi arvestamata jätta. Suure tihedusega rühmades on selle liikmed intiimselt seotud üksteisega, nagu näit. perekonnas, skaudipatrullis või hästi kokkusulatatud klassis. Enamasti on väiksemail rühmadel suurem tihedus kui suuremail, kuid esineb ka vastupidiselt. Liikmete samastumine oma rühmaga toimub kõige jõudsamalt suure tihedusega rühmades. Töörõõm ja -effektiivsus on suurim sellistes rühmades.

Rühmade kujundamine toimub kõige loomulikumatult siis, kui see toimub spontaanselt, kui liikmed ise omal algatusel taotlevad pääsu teatud rühma. Selline kujunemine on mõeldav skaudi- ja gaidirühmade puhul. Tavaline kooliklass (eriti veel täienduskoolis) ja suvikodud ei ole spontaanselt kujundatud (või kujunenud) töö- rühmad. Need on enamasti nn. konstrueeritud rühmad. Siin tahaksin eriliselt tähelepanu juhtida suvikodudele, millel peale kunstlikult konstrueerimise on veel suureks miinuseks tegutsemisaja lühidus. Sääraste konstrueeritud rühmade eelpoolnimetatud psühholoogilisteks rühmadeks kujundamine on vastavate juhtide esmaseks ülesandeks. Soovitud rühmaliikmete sarnastumine oma rühmaga või klassiga ei toimu automaatselt. See on aga saavutatav mitmesuguste sobivate tegutsemisviiside rakendamise abil. Meie täienduskoolide töös on näit. kooli jõulupidude ettevalmistamine tüüpilisemaid näiteid rühmatöö võimaluste alalt. Näit. näidendi õppimise puhul on puudumised väga haruldased, kui on saavutatud kõigi osaliste samastumine kogurühmaga, nagu oli juttu eelpool. See on kehtiv kõigi koolis, klassis, noorteorganisatsioonis ja suvikodus teostatavate ürituste kohta, mis võivad ka teatud ainete õppimisega seotud olla.

Sotsiomeetriline test, millele ma vihjasin juba oma ettekande kokkuvõttes "Täienduskoolide tööpõllult" I, on tänapäeval väga tähtsaks abivahendiks õpetajaile ja noortejuhtidele kujunenud. Ühe kooliklassi ja noorterühma (ka suvikodudes) noorte omavaheliste suhtumiste, läbisaamiste ja vahekordade - ühe sõnaga: nende sotsiaalse elu hea tundmine on vajalikuks eelduseks noorte sotsiaalse kasvatuseteostamiseks ja kooliklassi ja noorte rühma (ka suvikodude raamides) tegevuse eesmärkide saavutamiseks. Elsa Köhleri, A. Koskenniemi ja teiste laste sotsiaalpsühholoogia uurijate poolt kasutamisele võetud sotsiomeetrilisi meetodeid täiendas, laiendas ja viis suuremasse süsteemi rumeenia päritoluga Ameerika uurija J.L. Moreno oma põhjanevas monograafias "Who Shall Survive" (1934). Sotsiomeetrilise katse põhimõtte seisneb selles, et kooliklassi või noorterühma liikmele antakse võimalus mingi olukorra või ülesande täitmise puhuks endale vabalt kaaslasti valida. Igale osavõtjale võib sellega teiste klassi- või rühma-

kaaslaste kohta oma arvamist väljendada või seisukohta võtta. Sellega saab õpetaja või noortejuht hea võimaluse pilku heita oma klassi või rühma struktuuri, mis on iga üksiku liikme vaatenurgast nähtud, ja ta võib sel viisil selle tulemusi omavahel võrrelda. Tavaliselt on selliste katsete puhul kooliklassides antud õpilastele võimalus järgmisteks valikuteks:

1. Missuguste klassikaaslastega töotaksid sina kõige paremini koos?
2. Missuguste klassikaaslastega sina meelsamini mängid vaheajal?
3. Kellega sooviksid sina klassis meelsamini kõrvuti istuda?

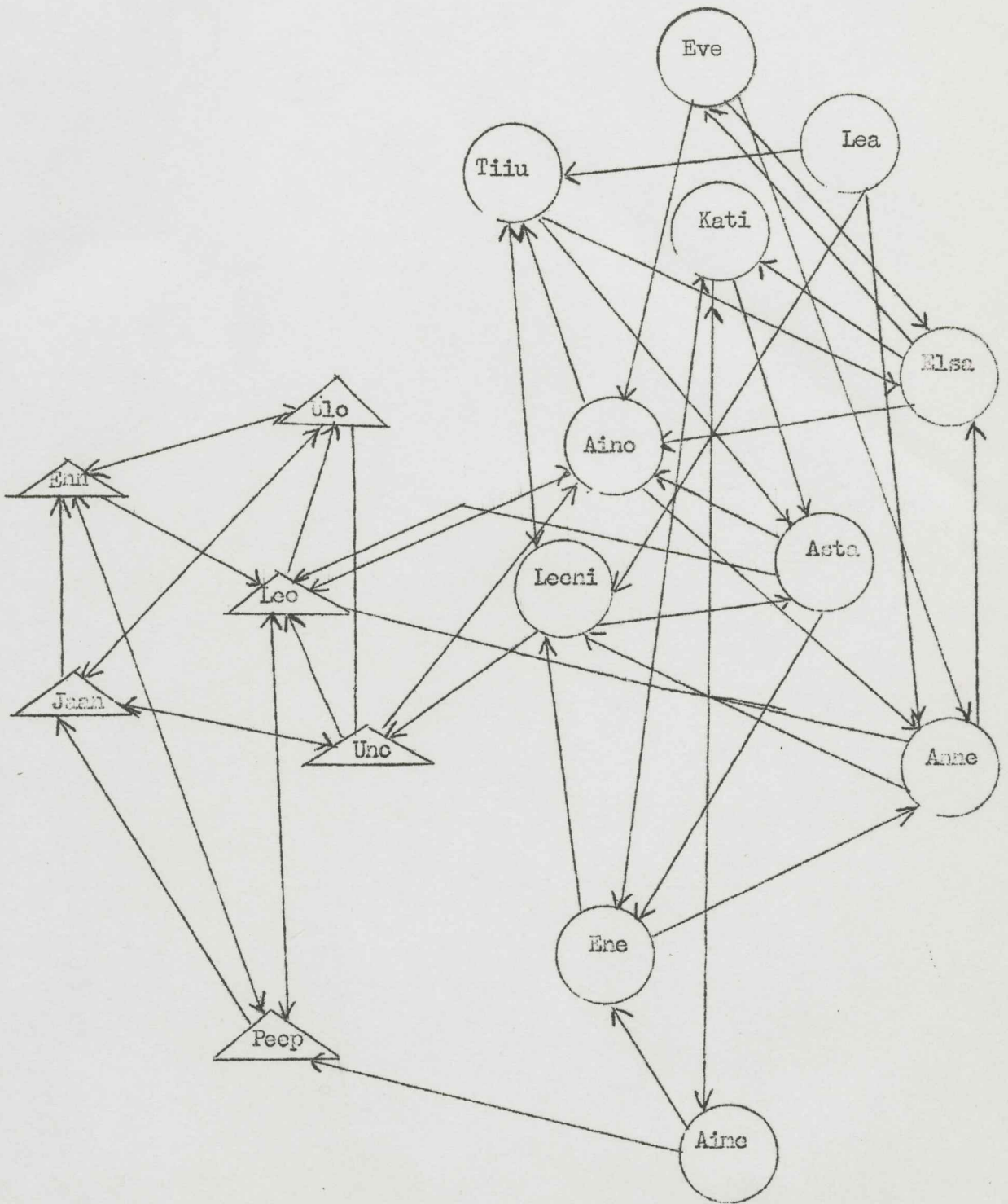
Ülaltoodud valikuvõimalused on positiivsed. Võib ka negatiivseid valikuvõimalusi esitada, näit.: missuguste klassikaaslastega sina ei soovi kõrvuti istuda?

Sotsiomeetriliste katsete eesmärgiks on anda lastele võimalus mingi konkreetse eesmärgi valikuks, mis peab tulema teostamisele. Vastasel korral ei ole sellel menetlusel laste silmis mingit väärtust ja laste vastused muutuvad ebasiiraks ja niisama naljategemiseks. Sellepärast peab õpetaja või noortejuht küsimuste koostamisel ja lastele valikuks esitamisel valmis olema laste soovide kohaselt talitamiseks. Leheküljel 10 on toodud tavaline sotsiogramm töökaaslaste valiku kohta rühmatöökäesmaates algkooli (Rootsis põhikooli) 6. klassis ja lk. 11 umbes samalaadiline sotsiogramm töökaaslaste valiku kohta rühmatöökäesmaates algkooli 4. klassis. 6. klassis võisid õpilased 3 valikut ja 4. klassis 2 positiivset valikut esitada. Puhttehniliste asjaolude tõttu saime mõlemas õige väikese õpilaste rühma esitada. Aga juba siingi näeme laste valikunoolte kuhjumist teatud õpilaste ümber ja neid, keda keegi ei soovi. Õpetaja ja noortejuht võib sellistest hoolega läbimõeldud sotsiomeetrilistest testidest saada suure väärtusega lisandeid oma noorte tundmaõppimiseks individuaalselt ja sotsiaalselt seisukohalt, eriti laste vahekordadest oma klassi- või rühmakaaslastega ja laste seisukohtadest klassi ja rühmasse kui tervikusse.

Seni oli juttu juhitavaist mitmest erinevast seisukohast vaadatuina. Mõni sõna ka juhust. Juhi tähendusest klassi ja noorterühma tegevuse tõhususele või mittetõhususele on tabavalt selgitanud Lewin-Lippitt-Whites' klassiline eksperiment. Nim. katse on üle maailma väga tuttavaks saanud ja sellepärast püüaksin seda ka meie õpetajaile ja noortejuhtidele väga kokkuvõtlikult refereerida.

Eelpool-mainitud sotsiaalpsühholoogia uurijad valisid teatud 11-aastasi poisse ja asetasi nad mitmesugusesse sotsiaalsesse "õhkkonda". Nad jaotati 4 erinevasse klubisse, kus igaüks järjekorras sai tegutseda "autoritaarse", "demokraatliku" ja "minnalaskmise" menetlusviisi järele. Sealjuures noortejuhid, kes katse kaasa töötasid, mängisid oma osa kõigis klubides.

Demokraatlike juhtide rolli mängijate ülesandeks oli püüda rühma tegevust nii juhtida, et võimalikult kõik rühmaliikmed saaksid läbi arutada ülesanded, mis olid rühma töökavas. Eesmärgiks oli, et rühm tervikuna oleks ühisel seisukohal, kuidas töökavas olevaid ülesandeid lahendada või ülesseatud eesmärgid saavutada. Niisamuti eesmärkide saavutamise viisidest. Juht õhutas ja julgustas poisse isiklikele algatustele ja nihutas vastutuse nende tegutsemistes poiste oma õlgadele, niipalju kui see

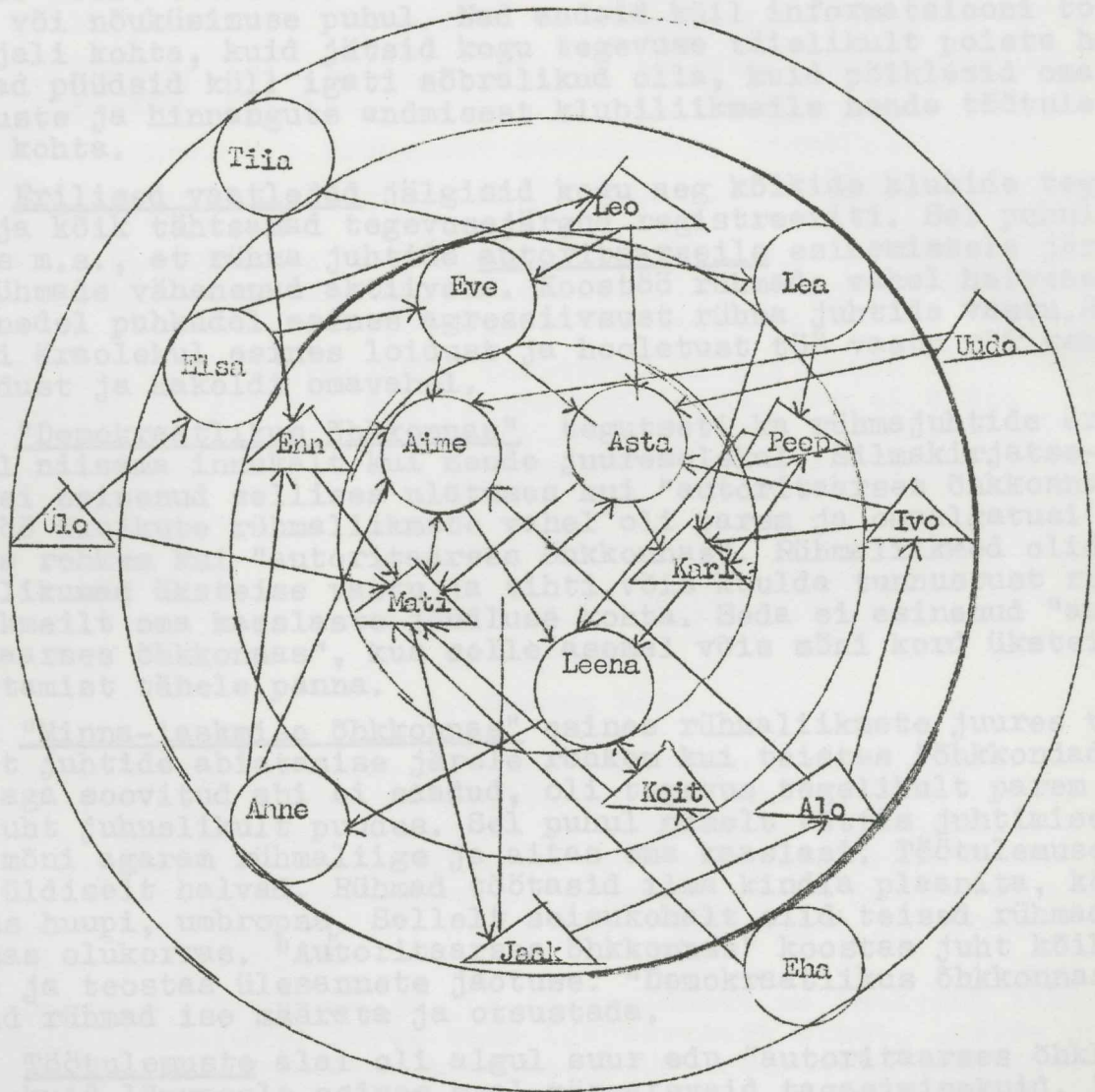
Sotsiogramm töökaaslaste valiku kohta rühmatöök
maateaduses algkooli 6. klassis. Iga õpilane võis 3 positiivset
valikut esitada.

vähagi võimalik oli. Juht esines ja kiitus rühma tavallise liikmena. Kui tal tuli jagada kiitust või laisust, siis oli see nii positiivne ja negatiivne kui vähagi võimalik.

...juhitud rolli mängivad juhid teostavad ise rühma (klubi) kogu tegevuse korraldamise. Nad määravad ise kõik tegevuseks osalejad ja annavad klubi liikmetele kindlad juhtnõu- rid, kuidas nad peavad tegevuses osalema. Sallitatakse neid ainult ainult väikesemate tšümomentide kohta suhtelise. Juhid asuvad tea- tavasse laugusse klubi liikmetest teadust ja klubist kui tervikust.

...rolli mängivad juhid püüavad võimalikult pea- alivest rolli standardi. Nad teevad klubi tegevust kogu liikme paeva või nädalavahetuse puhul. Klubi liikmetele on võimalik võt- materjali kohta, kuid juhid kogu tegevuse ajal ainult teists pool- de. Nad püüavad klubi liikmetel võimalikult teists poolde oma arvamus- ja klubi liikmetele võimalikult teists poolde teists- muste kohta.

Sotsiogramm töökaaslaste valiku kohta rühmatöök- s ajaloos algkooli 4.klassis. Iga õpilane võis 2 positiiv- set valikut esitada. Sisemistesse ringidesse on aseta- tud need õpilased, kes said rohkem hääli ja välimistes- se ringidesse vähemal või suuremal määral isoleeritud õpilased.

vähegi võimalik oli. Juht esines ja käitus rühma tavalise liikmena. Kui tal tuli jagada kiitust või laistust, siis oli see nii obejtiivne ja asjalik kui vähegi võimalik.

Autoritaarsete juhtide rolli mängivad juhid teostasid ise rühma (klubi) kogu tegevuse kavandamise. Nad määrasid ise kõik tegutsemise üksikasjad ja andsid klubiliikmeile kindlad juhtnõõrid, kuidas nad peavad tegutsema. Sellejuures andsid nad otsuseid ainult väiksemate töömomentide kohta üksikhaaval. Juhid asetasid teatavasse kaugusse klubiliikmeist üksikult ja klubist kui tervikust.

Minna-laskmise rolli mängivad juhid püüdsid võimalikult passiivset rolli etendada. Nad sekkusid töösse ainult mõne liikme palve või nõuküsimuse puhul. Nad andsid küll informatsiooni töömaterjali kohta, kuid jätsid kogu tegevuse täielikult poiste hoolde. Nad püüdsid küll igati sõbralikud olla, kuid põiklesid oma arvamuste ja hinnangute andmisest klubiliikmeile nende töötulemuste kohta.

Erilised vaatlejad jälgisid kogu aeg kõikide klubide tegevust ja kõik tähtsamad tegevusejärgud registreeriti. Sel puhul selgus m.s., et rühma juhtide autoritaarsele esinemistele järgnes rühmade vähenenud aktiivsus. Koostöö rühmade vahel halvenes ja mõnedel puhkudel esines agressiivsust rühma juhtide vastu. Rühmajuhi äraolekul esines loidust ja hooletust töö vastu või tehti pahandust ja kakeldi omavahel.

"Demokraatlikus õhkkonnas" tegutseti ka rühmajuhitide äraolekul niisama innukalt kui nende juuresolekul. Silmakirjatsemist ei esinenud sellises ulatuses kui "autoritaarses õhkkonnas". Koostöö üksikute rühmaliikmete vahel oli parem ja omaalgatusi esines rohkem kui "autoritaarses õhkkonnas". Rühmaliikmed olid sõbralikumad üksteise vastu ja tihti võis kuulda tunnustust rühmaliikmeilt oma kaaslaste jõudluse kohta. Seda ei esinenud "autoritaarses õhkkonnas", kus selle asemel võis mõni kord üksteise karistamist tähele panna.

"Minna-laskmise õhkkonnas" esines rühmaliikmete juures vajadust juhtide abistamise järele rohkem kui teistes "õhkkondades". Kuna aga soovitud abi ei saadud, oli tegevus tegelikult parem siis, kui juht juhuslikult puudus. Sel puhul nimelt võttis juhtimise endale mõni agaram rühmaliige ja aitas oma kaaslast. Töötulemused olid üldiselt halvad. Rühmad töötasid ilma kindla plaanita, kõik toimus huupi, umbropsu. Sellelt seisukohalt olid teised rühmad paremas olukorras. "Autoritaarses õhkkonnas" koostas juht kõik kavad ja teostas ülesannete jaotuse. "Demokraatlikus õhkkonnas" võisid rühmad ise määrata ja otsustada.

Töötulemuste alal oli algul suur edu "autoritaarses õhkkonnas", kuid lõpupoole esines seal märgatavaid tagasiminekuid. "Demokraatlikus õhkkonnas" olid töötulemused algul suhteliselt väikesed, kuid siis järgnes tõusutendentse, mis püsisid lõpuni. Lõpptulemused olid suuremad mõlemast teisest "õhkkonnast".

Nim. katse lõpptulemuste kokkuvõtted kinnitavad vana pedagoogilist tõde - juhi isiksuse suurt tähtsust. Juhi hoiak, tööviis, suhtumine oma juhitavaisse ja nende hingeelu hea tundmine individuaalselt ja sotsiaalselt seisukohalt. Neist tegureist on suurelt osalt elenev kogu kooliklassi ja noorterühma "õhkkond". Võiksime ehk koguni öelda: klassi ja rühma vaim.

Lõpuks esitaksin kõigile eesti noortejuhtidele üle maailma

tagasihoidliku küsimuse: missuguses "õhkkonnas" tegutsevad eesti noorterühmad? . . . . .

Sotsiaalpsühholoogia ja sotsiomeetria meetodite kohta on ilmunud rohkesti kirjandust, eriti pärast Teist maailmasõda. Meie noortejuhtide ja eriti meie täienduskoolide õpetajate eriolukor- da silmas pidades valisin ainult kokkuvõtlikemad selle ala suu- rest kirjandusetulvast.

1. American Council on Education: Helping teachers under- stand children. Washington, 1945.
2. Northway, M.L.: A primer of sociometry. Toronto, 1952.
3. Koskenniemi: Soziale Gebilde und Prozesse in der Schul- klasse. Helsinki, 1936.
4. Sterner, V.: Elementär sociometri. Stockholm, 1959.
5. Johannesson, Ingvar: Skolklassen som samhälle, Lund, 1962.

Meie õpetajad ja noortejuhid, kellel on huvi ja võimalusi sotsiaalpsühholoogia küsimustesse lähemaks süvenemiseks, leiavad täiendavat kirjandust eelpoolnimetatud teostest.

Paljud meie noortejuhid koostavad ja kaitsevad väitekirju skautmasteri ja gaideri tiitli saavutamiseks. Kas ei oleks mõel- dav mõni väitekirj sotsiaalpsühholoogia alalt? See võiks olla suure praktilise väärtusega käsiraamatuks meie noortejuhtidele üle maailma.

EESTI KEELE ÕPPEKAVA.

H. Rajamaa

A. Noorem aste.

Eesti keele lugemis- ja kirjutamisoskuse omandamine. Nim. os- kuse omandamisega ühenduses hääldamis-, silma- ja käe- ja näo- harjutusi. Lühikeste lugemispalade lugemine ja nende sisu väljendamine suuli- selt ja kujutatavalt: jutustamine ja joonistamine. Eesti keele sõna- vara süstemaatiline suurendamine, süvendamine ja omandatud sõna- vara praktiline kasutamine. Eesti keele häälikute ja sõnade õige hääldamise harjutamine.

Lugemis-, arutlus- ja jutustamisaineks on lookesed laste maailmast, jutustused lapse kodu igapäevasest elust, laste- ja kodumuinasjutud, lookesed ja muinasjutud loomadest, lastelaulud ja -mängud; lühikesi lapsepäraseid luuletusi ja mõistatusi. Kodu- loolise sisuga piltide vaatlemine, neil esinevate esemete ja tege- vuste eestikeelsete nimetuste selgitamine.

Keeleharjutusi eestilise keeletunde arendamiseks vaatlemi- sel, jutustamisel, lugemisel, hääldamisel ja kirjutamisel. Keele- harjutuste aineks on: eesti keele tähestik; suur algustäht; täis- ja kaashäälik; lühike ja pikk häälik ja selle märkimine kirjas; kaksiktäishääliku õige hääldamine ja märkimine kirjas; k, t, p sõna algul; ühe- ja kahekordne täht ühesilbiliste sõnade lõpul; lühilause; koma sõna kordumisel ja sõnade et, sest, kui, kuid, siis ees lause keskel; asukohamaa keele kirjaviisist ja hääldamisest tingitud erinevuste vaatlemine, võrdlemine ja selgitamine seoses

lugemisega ja keeleharjutustega. Tundmatute sõnade tähenduse selgitamine seoses lugemisega ja kõnelemisega.

Lapsepäraste, sisult seotud lühilause kirjutamine, mis lugemisel, arutlemisel või jutustamisel on enne läbi töötatud, milles esinevaid sõnu on õpilased hääldanud ja kuulnud ja millede kirjakuju nad on näinud. Lapse oma käekirja lugemine.

B. Vanem aste.

Kõne- ja jutustamisharjutusi koduloolisel ainel ja lugemispalade, piltide ja maakaartide käsitlel. Kõneoskuse ravi.

Lugemis- ja arutamisaineks on jutustused ja lookesed Eesti minevikust ja meie rahva igapäevasest elust, vanade inimeste mälestusi möödunud aegade elust Eestis; rahvamuinasjutud; meie kodumaa kangelaslood; ilusamaid lastekohaseid rahvalaule; lastepärast lüürikat; lastenäidendeid; lastekohaseid ning huvitavamaid kirjeldusi; kirjandusliku väärtusega reaalselise proosapalasi ja pilte meie kodumaa loodusest, maateadusest, ajaloo, hõimurahvaist; reisikirjeldusi kodumaalt; lugusid "Kalevipojast"; lühikesi ülevaateid mõnede eesti kirjanike elust ja teoseist.

a. Eestilise keeletunde arendamise jätkamine kõnelemisel, lugemisel, hääldamisharjutamisel ja kirjutamisel. Harjutusaineks on: noorema astme eesti keele kava olulisemate peatükkide kordamine, nagu: lühike ja pikk häälik ja selle märkimine kirjas, kaksik- ja häälikute õige hääldamine ja märkimine kirjas, ühe- ja kahe- ja kolme täht ühesilbiliste sõnade lõpul; k, t, p häälikute s ja h kõrval; b, d, g s-tähe ees; käänamise algeid: nimetav, onastav, osastav, sisseütlev, kaasaütlev ja ilmaütlev kääne lauses; -d mitmuse nimetavas; -d ja -t osastava, -sse sisseütleva, -ga kaasaütleva, -ta ilmaütleva lõpul; pöörd sõna muuteid lauseis, eriti kindla kõneviisi oleviku ja mineviku pöördede; -b, -d, -te pöörd sõna lõpul; jutustav, küsi- ja hüüdlause; koma sõnade kes, mis, kus, kuidas, aga, vaid, nii et, sest et, seepärast et ees lause keskel.

b. Lühikese, pika ja ülipika hääliku, peamiselt b, p, pp, d, t, tt, g, k, kk õige hääldamine ja märkimine kirjas; ülevaatlilik tutvumine kõigi käänatega ning nende kasutamine lauses; pöörd sõna pöördeliste muudete vaatluste jätkamine ning kindla, tingiva ja käskiva kõneviisi muudete kasutamine lauses; t ja d s- ja k-tähe ees pöörd sõnus; tegelik tutvumine tegija- ja teonimega; tegijanime lõpp -ja ning i selle ees; tutvumine nõrga ja tugeva astmega sõna tüüpides: jõgi, käsi, kapp, uus, õnnelik, jätna, lugema, õppima, kukkuma, kusjuures eriti tuleb vaatlusele võtta pp-p, p-b, tt-t, t-d, kk-k, k-g; b, d, g, s kadu; i asendumine e-ga, u-o-ga, ü-ö-ga; liide -ui ja -gi; liitsõna.

Asukohamaa keeles esinevate õigekirjutuslike erinevuste vaatlemine ja arutlemine seoses lugemisega ja keeleharjutustega.

Tähendusõpetuse jätkamine. Kirjandeis ja kõnes esinevate vigade ning puuduste järjekindel ja süstemaatiline ravi.

Lühikeste mõtteavalduste üleskirjutamine üksi ja kollektiivselt piltide, mälestuste, elamuste põhjal. Loetud, arutatud, keelelt vaadeldud teksti kirjutamine seoses teatava keelelise ülesandega. Lühikeste proosapalade kirjalik ümberjutustamine. Lihtsamad kirjad. Oma ja kaasõpilaste käekirja lugemine.

II LAIENDATUD KAVA.

Kõne-, arutlus- ja jutustamisharjutusi ühenduses lugemispaladega, koduse lektüüriga ja kirjanditega. Noorte arenguastmele ja nende mõtte- ning huvimaailmale vastavaid ilukirjanduslikke ja noorsookirjanduse töid ja katkendeid sidumata ja seotud kõnes; lugusid "Kalevipojast"; rahvalaule; pilte ja lugusid meie kodumaa loodusest ja maateadusest; lugusid, pilte ning ülevaateid eesti kirjanike ja suurmeeste elust, meie kodumaa ajalooost ja muinasajast, muistsest iseseisvusest ja Vabadussõjast.

Ilukirjandusliku teose keele vaatlus.

Keeleliste vaatluste ja keeleõpetuse jätkamine. Aineks on: tähestik, liht-, liit-, täis-, kaas-, lühike, pikk ja ülipikk häälik ning kolm vältet; ülipikk kaashäälik konsonantühendeis; suur, väike, ühe- ja kahekordne täht; võõrhäälikute (f, š, z ja ž) märkimine kirjas; ülevaade h-ga ja h-ta algavaist sõnust; rõhk; peenendus; käändsõna liigid; käänamise ja pööramise jätkamine; tegelik tutvumine -ma ja -da tegevusnimega ja kesksõnaga; nende kasutamine lauses; tegijanime lõpp -ja ning i selle ees; nõrk ja tugev aste; sõnatüüpide mõte, ratas, aken, võti, hüppama, algama, õmblema, mõtlema muutmine ühenduses astmevaheldusega; eriti vaatluse alla võtta: -t ja -d ainsuse osatava lõpul, -te ja -de mitmuse omastavas ja -de mitmuse käändeis, -id ja -sid-lõpuline ning lühike mitmuse osastav; i-mitmuse lihtsamad juhud; -da ja -ta da-tegevusnimes; -ge, -gu, -ke, -ku käskiva kõneviisi pöördteis; käänamine ja pööramine tüüpsõnade põhjal; pöörsõna tuletusliiteid: -ta-, -ne- ja -le-: tuletusliiteid: -tu, -line, -lik ja -u; sõnade kokku- ja lahkukirjutamine; liitnimi-, -arv- ja pöörsõnade lihtsamad juhud; laen- ja võõrsõnu; lauseliikmed: alus, öeldis, omadussõnaline täiend, täis- ja osasihitis, aja- ja kohamäärus; teised lauseliikmed ilma liigitusteta; üte; laiendamata ja laiendatud lihtlause; liitlause: pea- ja kõrvallause; jutustav, hüüd-, küsi- ja käsklause; otsene ja kaudne kõne; kirjavahemärgid.

Tähendusõpetuse jätkamine. Õigekirjutusõpetuse kordamine ning lühike kokkuvõtte oskuste süvendamiseks ja täiendamiseks. Õigekeelsus-sõnaraamatu tarvitamine. Kõnes ja kirjandis esinevate vigade ja puuduste järjekindel ja süstemaatiline ravi.

Keelelisi harjutusi; iseloomustusi; kirjeldusi; märkmeid raamatute lugemisel; päevik; lihtsamate talituskirjade nagu kuulutuste, avalduste, tellimuste, ajalehesõnumite, koosolekute kutsete, palvete, saatekirjade, koosolekute protokollide, telegrammide jm. koostamine. Kirjandite ettekanne ja arutlus.

Täiendavaid märkmeid eesti keele õppekava kohta.

Belpool-esitatud eesti keele kava koostamisel olid kasutada järgmised õppekavad: haridusminister A. Jaaksoni 21. sept. 1937 kinnitatud "Algkooli õppekavad" ja 19. märtsil 1938 kinnitatud "Algkooli, keskkooli ja gümnaasiumi õppekavad", Eesti Koolikomitee USA-s "Eesti täienduskoollide õppekavad" (New York, 1951) ja "Näidiskavad eesti täienduskoollidele Rootsis". Nii Eestis iseseisvuse ajal kehtima pandud kui ka isegi nüüd võõrsil koostatud õppekavad on n.ö. oma aja lapsed. Nad ei sobi enam täielikult kaasaega. Aga neil on siiski palju ühist: eesti keel, selle õpetamine noortele ja meie noorte juhatamine eesti kirjasõna suurtesse varasalvedesse;

Meie kodumaa, tema mineviku ja meie lauluvara tutvustamine noortele. See ühisvara kuulub ka käesoleva ja järgnevate õppekavade põhialustesse.

Igal õppekaval on oma eesmärk.

Vahest on omal kohal siin meenutada sihte, mis olid iseseisvas Eestis emakeele-õpetusele püstitatud.

A. "K a s v a t u s l i k u d s i h i d. Emakeele-õpetuse sihiks on arendada lapse kujutlus-, mõtlemis-, väljendus- ja tahtvõimet isikliku ning ühiselu nähtuste vaatlusel, üllastada tema tundeelu ja kasvatada temas armastust oma keele ja kirjanduse vastu, et lapses ärkaks tahe jätkata oma haridust vaba lugemise teel ka pärast kooli; panna positiivses suunas liikuma lapse kõlbelised tungid ja jõud ning äratada temas rahvustunnet ja isamaa-armastust, kujundades seega kultuurihuvilist isikut ja ühiskonnale kasulikku liiget ning riigikodanikku."

B. "T e a d m i s t e j a o s k u s t e a l a l o n e m a k e e l e - õ p e t u s e e e s m ä r g i k s : oma mõtete suuliseks ja kirjalikuks väljendamiseks ja ühiskeele mõistmiseks tarviliku sõnavara ning keele tundmine; arenemiskohaste ilukirjanduslike teoste tundmine; selge, vigadeta, kaasaelav ja ilmekas lugemine; iseseisev selge kõne- ja kirjaoskus; selgesti loetav, korralik käekiri". ("Algkooli õppekavad", lk. 14.)

Kuipalju eelpool-esitatud eesmärkidest võiksime oma täienduskoolide ja eesti õppekeelele täisajaliste koolide kasvatus- ja õpetustöö eesmärkidesse üle võtta? See küsimus ei kehti mitte ainult eesti keele, vaid ka laulmise, maateaduse ja ajaloo õpetamise eesmärkide kohta. Võimalused eesti rahvusliku kasvatus- ja õpetustöö teostamiseks võõrsil on äärmiselt minimaalsed. Eesti keele õpetuse peamiseks eesmärgiks väljaspool kodumaad on: meie noored eestlasteks kasvatada. Eesti keele alal anda noortele püsiv alus, millel nad pärast kooli võivad oma eesti keele oskust edasi arendada ja ehitada. Me oleme p ü s i v a a l u s e kujundajad.

L u g e m i s o s k u s e õ p e t a m i n e on esmane ülesanne püsiva aluse kujundamistöös. See on ka raskemaid ülesandeid nii õpetajaile (lastevanemaile) kui ka väga paljudele lastele. Lugemisoskuse omandamisel said vanasti paljud lapsed vemmalt ja püksirihma maitsta ja pisaraid valada. Pestalozzi kõneleb pisarate jõgedest, millel võisid laevad sõita. Praegu toimub lugemisoskuse omandamine palju humaansemate abinõudega. Aga raskused püsivad siiski. Iga õpetaja (ja lapsevanem) peab arvestama, et lugemisoskuse omandamine ei edene kõigil lastel ühesuguse tempoga. Lugemisvõime areneb igal lapsel erinevalt. Kaugeltki kõik lapsed ei ole veel lugemisvõimelised kooliea kätte jõudmisel. See ei tähenda aga kaugeltki nende andevaesust. Pikaldane lugemisoskuse omandamine võib ka kõrge intelligentsusega lastel esineda. Lugemisprotsess on väga keeruliste psühho-füüsiliste toimingute kogum. Üheks takistavaks teguriks peale paljude muude võib olla näit. vasema ja parema silma ebaühtlane fikatsioon. Kui on märgata takistusi lugemisel, siis mitte kohe neid hooletuse, püsimatuse jne. arvele panna ja sundimist suurendada. Veel vähem aitab noomimine ja hästi lugevate õpilaste eeskujuks seadmine. Lugemisoskust omandatakse tänapäeva koolides individuaalselt. Nii tuleb ka eesti täienduskoolides talitada, kui laps ei ole kodus, lasteaias või mujal lugemisoskuse omandanud või kui on tegemist aeglasema arenemisega. Lugemisoskuse alal võib 1. õppeaasta rühm

väga kirju olla. On väär, kui õpetaja hakkab kohe taotlema kõigi õpilaste ühele tasemele viimist. Pikaldasemate (ei saa öelda: kõrgemate) laste pingutamise ja pidurdatakse lugemisoskuses kaugemale jõudnute jõudlust. Viimastel hakkab igav, kui nad peavad tegevusetult pealt kuulama aeglasemate laste vaevalist ja tasase häälega veerimist. Kaugemale jõudnuile olgu nendele huvitav ja jõukohane tegevus kätte näidatud, kui hakkavad aeglasemad valjusti lugemist harjutama.

Lugemisõpetuse meetodite kohta olgu veelkord meenutatud, et viimasel ajal eksisteerib peamiselt 2 meetodit: süntheetiline ja analüütiline või nende kombinatsioonid: süntheetilis-analüütiline resp. analüütilis-süntheetiline. Süntheetiline meetod lähtub lugema õpetamisel sõna üksikosadest (tähtedest või silpidest) tervik-sõna lugemiseni jõudmist, ja analüütiline meetod vastupidiselt: tervik-sõna hääldamisest selle üksikosadeni väljajõudmist. Lugemisõpetuse praktikas esinevad nim. meetodid puhtasti harva. Enamasti võime kas rohkem süntheetilisest või rohkem analüütilisest meetodist kõnelda, pealegi jagunevad mõlemad meetodid alameetodeiks (süntheetiline- tähtede lugemise ja häälikumeetodiks, analüütiline - sõna-, fraasi-, lause- ja jutustamise meetodiks. Nende ridade kirjutaja "Aabits" on koostatud peamiselt süntheetilisest meetodi alusel, kuid esineb rohkesti sugemeid ka analüütilisest meetodist. Rootsis kasutatakse praegu peaaegu puhtasti süntheetilist (häälik-) meetodit. Lääne-Saksamaal (ka Hollandis, Belgias ja Sveitsi saksa keele piirkondades) on esikohal analüütilised meetodid, niisamuti anglo-saksi maades (eriti U.S.A-s), kus tervik-sõna meetod on esikohal, mis on muidugi osaliselt inglise keele hääldamise ja kirjutamisviiside iseärasustest tingitud. Ka Soomes, kus seni oli süntheetiline meetod üldine, on viimasel ajal avaldatud aabitsaid, millede esineb analüütiline meetod.

Olen peatunud veidi pikemalt lugemisõpetuse probleemide juures, sest sellekohase sooviga on mitmelt maalt esinetud. Ei teeks halba, kui ka täienduskoolide õpetajad, eriti need, kellel ei ole pedagoogilist ettevalmistust, tutvuksid õpetaja Hella Leivati (Kanadas) brošüüriga "Enakeele õpetamisest kodus".

Lugemisõpetusega tuleb kogu täienduskooli ulatuses tegelda. "Selge, vigadeta, kaasaalav ja ilmikas lugemine" - tee nim. eesmärgini on pikk ja vaevaline ka harilikus koolis, täienduskoolist rääkimata. Aga selle saavutamine peab olema ka meie eesmärgiks. Lugemistehnika on mõiste, millest kõneldakse ja kirjutatakse tänapäeval palju ja millest ei saa mööduda, kui tahetakse teostada individuaalsuse põhimõtte. Nagu juba eelpool oli märgitud, on lugemine väga keeruline protsess. Sel puhul tuleb mängu panna terve rida mitmesuguseid võimeid, mis on lapsel veel arenemisjärgus, igal lapsel pealegi erinevalt. Neil võimeil on oma piirid, mida tuleb hoolega silmas pidada. Silmade (nägemismeele) fiksaatsiooni- võime, artikulatsioonivõime ja paljud teised võimed, mis etendavad olulist osa lugemisprotsessis, arenevad erinevalt ja neil on ka erinev ulatus.

Vaikse ja valjusti lugemise käsikäes ja sobivas vahekorras kasutamine kuulub lugemisoskuse süvendamise põhialustesse. Valjusti lugemisele eelnegu alati vaikne lugemine, mille eel ja järel on loetavas palas esinevate vähem tuntud sõnade tähendust selgitatud ja nende kirjakuju vaadeldud. Järgneb vaikne lugemine ja pala sisusse süvenemine, ja sellele järgneb valjusti lugemine. Kas laseme sel puhul ainult n.ö. kõrgemal õpilastel lugeda ja

igauhte veel pikalt või teeme seda n.ö. läbisegi ja kõiki ühevõrra lühidalt? Valjusti lugemise puhul lastakse tavaliselt teistel õpilastel loetavat teksti raamatus jälgida. Meie eesmärgiks on aga jõuda olukorrani, mis esineb tavaliselt igapäevases elus: üks loeb (kirja, ajaleheuudist, luuletust jne.) ja teised kuulavad. Kas me ei peaks täienduskooli lõppjärgus ka selleni jõudma?

Meie noorsooraamatud ootavad lugejaid. Muidugi loevad meie lapsed siingi palju - aga kohalikumaa keeles. Meie ülesandeks on neid tutvustada ka eestikeelse noorteraamatuga. Kui laste eesti keele sõnavara võimaldab, siis aeg-ajalt põnevamaid peatükke mõnest noorsooraamatust klassis ette lugeda. Sel viisil äratame huvi ja võime põnevustki tekitada. 3-5 eestikeelse noorsooraamatu läbilugemiseni peaksime täienduskoolis jõudma. On vaja nimestikku valikuks.

Keeleõpetus täienduskoolis on esmajoones eesti keele sõnavara laiendamine ja rikastamine. Sellepärast ongi noorema astme keeleõpetuse kava väliselt väga lühike. Meil on tegemist lastega, kellede eesti keele sõnavara on väga napp. Alustame kohe selle laiendamisega ja samaaegselt sõnade kirjakuju selgitamisega ja kätteharjutamisega. Sel puhul põrkame kohe kohalikumaa keele õigekirjutusviisidega kokku. Vastavaid kogemusi on kõigil täienduskoolide õpetajail üle maailma ülikülluses. Igal maal on need erinevad. Ühiseid reegleid on selle kohta võimatu anda. Igal maal tuleks kohaliku keele iseärasustest olenevalt oma süsteem välja töötada. Selle vastu tuleb täienduskoolis loobuda kõigest, mida lapsed niikuinii kohalikus koolis õpivad ja laste teadmisi, näit. grammatiliste mõistete alal ära kasutada. Ka tuleb meil eesti keeleõpetuse alal loobuda kõigest, mis pole just hädavajalik (näit. silp ja silbitamine jm.). Ka eesti keele häälikute vältuse mõiste selgitamisest tuleb täienduskoolis loobuda. See puudus ka algkooli eesti keele õppekavas Eestis. See esines alates progümnaasiumi II klassist (6. õppeaasta) eesti keele kavas (ja muidugi edasi keskkooli ja gümnaasiumi kavades). Jätkub sellest, kui me selgitame ülipikki häälikuid peamiselt seoses kk, tt, pp-ga lühikese silbi järel. Ei ole aega.

Keeleliste harjutuste sarjas kasutatakse täienduskoolideski rohkesti etteütlust. Tuleb aga silmas pidada, et etteütetus on rohkem kontrollimiseks nii õpilastele kui õpetajaile. Sellepärast tuleb seda abinõud ettevaatlikult kasutada. Õpetaja võib eksida, kui ta kasutab sama etteütlust kogu klassile (või rühmale), mis on erineva tasemega. Nõrgemate õpilaste vihiku lehekülgedele tekib siis palju punast - ja nad kaovad täienduskoolist. Ka eesti keele õigekirjutuse õpetamine peab toimuma individuaalselt, ja püstitada nõudmised vastavalt iga õpilase võimeile.

Mis puutub eesti keele kava koduloo osasse, mis iseseisvuse ajal oli eesti keele kavasse (I-III kl.) sulatatud, siis on see praktilistel kaalutlustel maateaduse ja ajaloo õppekava sissejuhatusse viidud. Tegelikult toimub, ja peabki toimuma, kõigi nim. õppeainete käsitlemine täienduskooli nooremal astmel kooskõlastatult ja keskendatult. Lapsed ei tarvitse tajuda mingit piiri õppeainete vahel täienduskooli nooremal astmel.

Eesti keele sõnavara rikastamise ja õigekirja õpetamise abinõudest peale lugemike ja keeleõpikute - neid on valikuks mitmeid - olgu siin kohal veel kord tähelepanu juhitud kadunud koolimehe Ants Roosi toimetatud "Kiri-koolile", kus on rikkalikult materjali lugemis- ja keeleharjutusteks, sõnavara rikastamiseks ja

uute harjutuste koostamiseks. Ka noortejuhid võivad sealt leida palju materjali ja ainet oma rühmade ja salkade tegevuse sisustamiseks. Mis puutub täienduskoolide õppe-abinõudesse ja tööviisidesse üldse, siis on nende kohta suurte kogemustega õpetajailt rohkesti juhatusi ja tulusaid näpunäiteid koguteostes "Täienduskoolide tööpõllult" I-II. Loetagu ja uuritagu neid! See on vastuseks paljude sellekohasele järeleparimisele.

Eesti keele õppekava kohta esitatud täiendavate märkmete lõpetuseks olgu märgitud, et koolide õppekavade koostamine ei ole kerge ülesanne, veel raskem on nende koostamine meie täienduskoolidele üle maailma. Meie seisame selle ülesande ees esmakordselt oma rahva pika ajaloo kestel. Nende ridade kirjutajale ja laulmise ja eesti maateaduse ja ajaloo kavade ettepanekute koostajaile oli suureks abiks peale eelpool-meinitud õppekavade veel Heino Prülleri põhjalik ja asjatundlik ettekanne täienduskoolide õpetajate ja noortejuhtide õppepäeval Stockholmis augustis 1960 (kokkuvõtte nim. ettekandest on avaldatud "Täienduskoolide tööpõllult" I). Suureks toeks ja julgustuseks olid aga paljudelt täienduskoolide õpetajailt üle maailma saabunud materjalid ja ettepanekud õppekavade koostamiseks. Neile kõigile olgu öeldud siiraim tänu! Eri-liselt olgu tänatud New-Yorgi Eesti Täienduskooli juhataja Eduard Kärner, kes peale ulatuslike ettepanekute saatis veel rohkesti materjale täienduskoolide töökavade kohta mitmelt täienduskoolilt U.S.A.-s. Loodetavasti huvitavad need kõiki täienduskooli üle maailma ja sellepärast avaldatakse osa neist Eesti Õp. Keskühingu häälekandja "Bülletääni" järgmises numbris.

Nagu laulmise, eesti maateaduse ja ajaloo kavad, nii on ka käesolev eesti keele kava ettepanekuks mõeldud. Kõigi maade koolitoimkondadel või õpetajate ühinguil tuleks esitatud ettepanekute kohta oma seisukohad avaldada. Ka meie noorteorganisatsioonide seisukohad on teretulnud, sest kavade laiendatud osad ulatuvad täienduskoolist väljapoole - noorteorganisatsioonide tegevusväljale. Muidugi on ka kõigi täienduskoolide õpetajate ja noortejuhtide ettepanekud ja arvamised tere-tulnud. Mida rohkem, seda paremad kavavad me saame!

Kõik ettepanekud ja seisukohad palutakse saata kas nende ridade kirjutajale või Eesti Komitee Koolitoimkonnale Rootsis hiljemalt 1. maiks 1964.

+ + + + +

"Oskuste ja teadmiste elav on laulmisõpetuse ülesandeks:

häälelise ja kõlbelise lõbu väljatoomiseks ja tunnete avaldamiseks

hääleliku lauluvõime soostamiseks lastele jõukohasest väärtuslikust

õppimise vahendist, hääleloojate töödest, rahvapärimistest ja vööraste hääleloojate

tegevusest; lihtsaim hääleloojamine; oskuse õppimise piirides kasitlemisel

TÄIENDUSKOOLI LAULMISE KAVA.

Arved Randes

Nooremaste.

Kergeid ja lihtsaid laste-, rahva- ja mängulaule. Ünehäälne laul üksikult ja kooris, saateta ja võimaluse korral saatega. Tugev ja vaikne, aeglane ja kiire laulmine. Valjude ja tasaste, lühikeste ja pikkade, madalate ja kõrgete helide eritlemine kuulmise järgi.

Juhatusi ja harjutusi õigeks hingamiseks ja laulusõnade selgeks hääldamiseks. Hääleharjutusi.

Rõhualadele vastavat rütmilist liikumist, käeviipeid ja kõndimist laulmisel ja mängimisel.

Vanemaste.

Lastele jõukohaseid isamaa-, loodus-, noorte- ja seltskonnalaule eesti heliloojate töödest ning rahvaviisidest. Ünehäälne laul.

Hääldamis-, hingamis- ja hääleharjutuste jätkamine. Laulmine noodi kaasabil.

Õpitava laulu kuulamine ja vaatlemine. Rütmiline analüüs.

Korraliku ja ilmeka ettekande harjutamine.

Tutvustamine õpitavate laulude heliloojatega. Võimaluse korral mõnda ka teistest eesti heliloojaist.

Seletuseks.

Täienduskooli laulmisõpetuse sihiks on äratada laulurõõmu, kasvatada ühistunnet ja rahvustunnet, äratada huvi ja armastust eesti laulu vastu ja anda lastele sobiv lauluvara eesti lauludest.

Käesoleva laulmise kava aluseks on Eesti "Algkooli õppekava" 1937.a., eriti see osa, mis käsitleb praktilist külge laulmise õpetamisel, kuna ära on jäänud teoreetiline osa, mida lapsed juba niikuinii õpivad asukohamaade koolides. Täienduskoolides on laulutundide arv nii väike, et teoreetilise külge käsitlemiseks ei jätke aega. Küll aga tuleks täienduskoolides ära kasutada need oskused, mida lapsed asukohamaade koolides juba nooditundmises on omandanud. Seepärast on laulu õppimisel soovitatav kasutada noodi abi, kus vajaduse korral muidugi tuleb ka näpunäiteid nooditundmises anda.

Kuna täienduskoolid töötavad väga erinevais tingimuses, mis võib oleneda paljudest asjaoludest, nagu: ebaühtlane õpilaste koosseis, väga lahkuminev tundide arv, mis koolid saavad ühe või teise aine õppimiseks kasutada jne., siis saavad tulemused kava läbivõtmisel olla väga mitmesugused. Koolid, kus on olukord laulmiseks eriti soodus, suudavad palju rohkem läbi võtta. Seepärast olgu siin toodud väljavõtte Eesti "Algkooli õppekavast":

"Oskuste ja teadmiste alal on laulmisõpetuse ülesandeks: kunstilise ja kõlbelise lõbu maitsemiseks ja tunnete avaldamiseks vajaliku lauluvara soetamine lastele jõukohastest väärtuslikest eesti heliloojate töödest, rahvaviisidest ja vööraste heliloojate lauludest; lihtsaim nooditundmine; oskus õpitu piirides käsitleda

nooti ja laulda peast: ühehäälnene laul kõigis klassides; kahehäälnene laul võimaluse piires alates IV klassist; võimaluse järgi koorilaul valitud lauljatega ..... Laulmine ei arenda rahvastunnet ja isamaa-armastust iseendast, vaid neid tuleb teadlikult arendada vastavate laulude valiku ja käsitlemise teel."

1937.a. kava järgi algab algeline noodiõpetus kolmandast klassist, nii et algkooli kursuse lõpetamisel on läbi võetud (6-kl.):

Duur- ja moll-astmike ehitamine valemite järgi kuni kahe võtmemärgini. Duur- ja moll-heliliigi eritlemine kuulmise järgi. Dünaamiliste märkide (f, p, ff, pp, cresc. jne.) tundmine. Taktimõõtudest 2/4, 3/4, 4/4, 3/8 ja 6/8.

Ühise lauluvara omandamiseks oli Haridusministeeriumi koostatud nimestik, millest tuli õppida III ja IV kl. - 5 kohuslikku ja 5 valitavat laulu kummaski klassis, V ja VI kl. - 6 kohuslikku ja 6 valitavat, nii et kooli lõpetades pidi algkooli lõpetaja oskama 42 laulu, eeldades, et igal aastal õpiti erinevad laulud.

Laulu õppimist on soovitatav alustada sissejuhatava osaga, kus vastava keskustelu abil ja võimaluse korral ka muid vahendeid (näit. pildid) abiks võttes luuakse sobiv meeoleolu ja äratatakse huvi laulu vastu. Seejärel laulab õpetaja laulu lastele ette. On hea, kui lapsed kuuleksid seda mitu korda, mille jooksul nad esiteks panevad tähele laulu rütmilist külge ja püüavad leida meloodia rõhualad, tehes kaasa käeviipeid (takt) või koputades lauale. Edasi pannakse tähele meloodia liikumist, tarvitades vanemal astmel noodi kaasabi. Nooremal astmel võiks meloodia liikumist näitlikuks teha käeliigutustega üles ja alla või näidata tahvlil vastaval astmikul. Enne laulma asumist õpitakse laulude sõnu õigesti hääldama, lugedes neid üksikult ja rühmaviisi. Ka selgitatakse tundmatud sõnad ja mõisted. Nüüd algab viisi õppimine, mida lapsed püüavad kaasa laulda. Tuleb hoiduda valesti laulmisest, sest vead kipuvad vägisi korduma. Ka laulmisel tuleb rõhku panna sõnade õigele hääldamisele, laulutund annab just häid võimalusi õige eesti keele hääldamise harjutamiseks.

Ilusa lauluhääle saamisel on suur tähtsus heal eeskujul. Kõige ideaalsem oleks, kui õpetajal on ilus lauluhääle. Aga võib seada eeskujuks ka õpilasi, kellel on ilus lauluhääle. Ka on väga soovitatav tarvitada helilindi või grammofooni abi, kui see võimalik. Kasutatakse ju nüüd nii sageli asukohamaades mitmesuguseid tehnilisi vahendeid laulu õpetamisel. Muidugi tuleb ikka ja alati väsimatult selgitada, kui suur tähtsus on suu korralikul avamisel ja keele ja kurgu õigel hoiakul ilusa hääle tekkimisel.

Õieti peaksid ju õpilased kohalikus koolis olema juhatusi saanud ja harjutusi teinud hingamises, korralikus hoiakus ja ilusa hääle tekkimises, kuid need on seigad, mida ikka ja jälle tuleb meenutada ja harjutada.

Lauluõpetamisest võtku osa kõik õpilased, ärgu jäetagu kõrvale nõrku lauljaid. Kooli ülesanne on ju laste võimeid arendada. Kõrvalejätmisega aga sugereeriksime neile, et nad pole võimelised laulu õppima. Sellega kahjustaksime nende muusikalist arengut terveks eluajaks. Sagedasti on kõrgem või madalam hääleulatus selleks põhjuseks, et laps ei suuda õiget tooni tabada. On tähtis, et lauldaks parajas kõrguses, mis sobiks kõigile õpilasile. Seejärel on soovitatav valida algastmel laulud, mille ulatus on väike (5 - 6 tooni). Alles pärastpoole, kui laste võimed on enam arenenud, võib valida suurema ulatusega laule.

Nooremal astmel püütagu laulmist ühendada mänguga või lastagu lapsi laulu rütmis kõndida, käeviipeid teha või koputada. Selles vanuses on lastel suur tarve liikumise järele. Parimate tulemuste saamiseks on tähtis, et laulutunnis valitaks rõõmus meeleolu.

Tuleks hoolitseda selle eest, et laulutund täienduskoolis oleks vähemalt niisama huvitav ja elav, kui see on kohalikus koolis, kus lapsed päeva käivad, muidu võib nende lauluhuvi langeda ja tund igavaks muutuda. Tuleb võimalikult ära kasutada ka need paremused, vahendid ja töövõtted, mis kohalikus koolis aitavad koolitööd mitmekesistada. Näitena olgu toodud blokkflöödimäng, mida rootsi koolides on viimasel ajal hakatud harrastama. Kui mõni õpilane seda või muud pilli oskab mängida, võiks teda lasta mõnikord laulule kaasa mängida, mis toob õppetöele vaheldust. Eriti soovitav on see siis, kui õpilane mõnel põhjusel ei saa laulda (häälumurd). Lauluõpetuse metoodika kohta leidub pikemalt "Täienduskoolide tööpõllult" II (1962) käesolevate ridade kirjutaja sulest "Laulmise õpetamisest täienduskoolis ja noorterühingides."

Kuna täienduskooli ülesanne on õpetada eestilisi aineid, mida lapsed kohalikus koolis ei õpi, siis olgu laulmiskavas ka ainult eesti laulud, eesti rahvaviisid ja eesti heliloojate laulud.

On soovitav, et tutvustatakse ka heliloojaid, kui nende laule õpitakse, andes mõningaid andmeid nende elust ja loomingust vastavalt õpilaste arusaamisele. On hea, kui rääkides teistest heliloojatest, kelle laule meil pole võimalik õppida, saaksime esitada helilindilt või grammofonilt mõnda nende teostest.

Täienduskoolid töötavad nii erinevais tingimuses, et raske on seada norme, mida kõik saaksid täita, seepärast jääb iga õpetaja ülesandeks ise leiutada vahendeid ja sobivaid töövõtteid, kuidas antud olukorras saavutada suurimaid töötulemusi.

Täienduskoolis on alati ajast suur puudus. Selletõttu ei ole ka lauluõpetuseks kuigi palju aega; aga eesti täienduskoolide üheks eesmärgiks ja üldiseks põhimõtteks üle maailma peab jääma:

MEIE LASTELE OMASEKS JA ARMSAKS TEHA EESTI LAUL, NIIPALJU KUI

SEE ON IGANES VÕIMALIK!

VALIMIK LAULE.

Laulge, poisid, laulge, peiud. Eesti rahvaviis.

Kui ma hakkan laulemaie. " "

Lapsed, lähme lauluga. A. Kiiss.

Mu koduke. "

Veere värten, vurinaga. E. rahvaviis.

Uhti-uhti, uhkesti. "

Igaühel oma pill. "

Paul tegi pajupuust pasuna. "

Väike Manni, tillu Anni lähvad metsa marjule. J. Aavik.

Tombi Toomas tore mees. "

Kus sa käisid, sokukene. E. rahvaviis.
Veere, veere, vokiratas. "
Elagu kõik me armsamad aasad.
Juba linnukesed väljas laulavad. "
Mart nüüd tuleb materdades. R. Päts.
Täna liugu laseme. E.Rahvaviis.
Süda tuksub tuks-tuks-tuks. K.A. Hermann.
Oh seda elu ja õnne. E.rahvaviis.
Kuku sa, kägu. "
Üles, üles, hellad vennad. "
Elas metsas mutionu. "Veli, hella vellekene. M. Lüdig.
Kui Kungla rahvas kuldsel a'al. K.A. Hermann.
Minu veli virvipuu. E.rahvaviis.
Tulge kokku külalapsed. "
Hoia, Jumal, Eestit. J. Aavik.
Õitse, maa, ja müha, meri. J. Zeiger.
Eesti lipp. E.Vörk.
Eesti on me isamaa. E.Vörk.
Eesti, mu armas, kallid kodumaa. K. Tüرنpuu.
Eestimaa, mu isamaa. E.A. Schultz.
Kas tunned maad, mis Peipsi rannalt. Prantsuse rahvaviis.
Eesti hümn.

Nimetatud lauludest leidub suurem osa prof. Juhan Aavik'u "Kooli Leelo" I, II ja III-as ja osa Jaan Kuuse "Minu Lauluvara" II-ses "Laste ja Noorte Laulude" osas. Neis kogudes on ka rohkesti laule, mis sobivad ettekandeks pühade ja tähtpäevade (jõulude, Vabaduspäeva ja emadepäeva) puhul. On ju laste laulu ülesandeks sisustada ka ühiseid kokkutulekuid.

ETTEPANEK MAATEADUSE ÕPPEKAVAKS TÄIENDUSKOOLIDELE
JA NOORTEORGANISATSIOONIDELE.

A. Kajassaar.

Sissejuhatusesks.

Kui tahetakse saavutada õppe- ja kasvatustöös tagajärgi, mis ettenähtud suunas kasvatatavaid ka peale kasvatusperioodi lõppu võivad mõjutada, siis ei tohi kasvataja unustada, et ainult järje- ja kavakindel, läbimõeldud ja kasvatatavaid huvitav töö võib soovitud tulemusi anda.

Meie paguluses viibiva rahvakillu säilitamise mõttes peame paratamatult eeltoodud põhimõtet arvestama. Juhuslik kasvatus-töö võib saavutada küll ajutise iseloomuga efekti, kuid püsivate saavutuste jaoks, eriti isiksuse kujundamisel, sellest ei jatku. Sellepärast leian Eesti Komitee ja noortejuhtide ühise ürituse

- koostada kavad täienduskoolidele ja noorteorganisatsioonidele teatavais õppeaineis - täiesti õigustatud ja vajalise olevat. Püüdsin seepärast mulle usaldatud ülesannet Eesti ajaloo ja maateaduse õppekavade koostamiseks täie tõsidusega võtta.

Need noored, keda tahame eestlasteks kasvatada, on sündinud ja kasvanud võõrsil. Tihti on ainult üks vanemaist eestlane. Üldine miljöö, milles noorus üles kasvab, on kõik muu kui eesti-pärane. Kasvav noor käib võõrkeelses koolis ja lähtub seal ajaloo ning maateaduse õppimisel oma asukohamaa kodust. Eesti, kui aja ja ruumi mõiste, jääb noortele võõraks ja eestiaineliste teadmiste õppimine koormavaks kõrvaltööks.

Juurelisatud kavade koostamisel astusin seepärast paratamatu "ketserliku" sammu: soovitan ka Eesti ajaloo ja maateaduse õpetamist võõrsil alustada asukohamaa kodust ja kodukurust. Kodudes säilinud eestilisuse ja kodukurus leiduvate analoogiate kaudu ja abil tuleb hiljem püüda silda ehitada päris kodumaale. Kui analoogilisi aluseid küllaldasel määral ei leidu, on mõeldav analoogia vahetada vastuoksustega. Effekt on peaaegu sama.

Eeltoodud meetodi juures on võimalik kasutada asukohamaa koolides õpitud üldisi ajaloolisi ja maateaduslikke teadmisi, eriti kui on võimalik luua tihe side õpilaste asukohamaa kooliga.

Minu poolt esitatud ettepanek eelmainitud kavadeks jaguneb kolme ossa, arvestades õpilaste vanust ja arenemisastet. Esimene osa, mille olen nimetanud sissejuhatavaks osaks, on mõeldud ühine mõlemale ainele ja peaks üldjoontes katma iseseisvusaegse kooli koduloo kava olukorrast tingitud muudatustega.

Teine osa, mille olen nimetanud põhikavaks, sisaldab kokkuvõtlikult teadmiste hulga, mida iga eestlane oma kodumaast peaks teadma. Kavad on koostatud eraldi ajaloo ja maateaduse jaoks. Maateaduse kava sisaldab ka veidi bioloogilist materjali, et üldpilt kodumaast oleks enam-vähem ühtlane. Olenevalt olukorrast, jääb õpetaja otsustada, milliste aastakäikudega ja millises ulatuses põhikava läbi võtta. Üldiselt peaks see rahuldama algkooli vanemate klasside nõudeid.

Kavade kolmas osa, ka eraldi mõlemale ainele, on mõeldud juhiseina kodumaa põhjalikumaks tundmaõppimiseks. Sobivate õpikute kasutamisel võiksid kavad rahuldada kogu keskkooli nõudeid. Bestkätt olen siin mõelnud meie skautlike organisatsioonide ja õpperingide vajadustele eestiaineliste õpingute kavastamisel ja ainevaliku teostamisel. Sellest olenevalt on kavad võrdlemisi ulatuslikud, et võimaldada õppetegevuse korraldamist olukoorale. Ajale ja kohale mittesobivad osad kavades on võimalik välja jätta.

Kavadele on juurde lisatud mõningaid põhimõttelisi ja metoodilisi juhiseid. Seal juures ei ole mainitud juhised mõeldud mingi kohustusena. Täpsemalt väljatöötatud metoodilised juhatused õpetajaile ja noortajuhtidele oleksid vajalikud, eriti seepärast, et tulevikus tõenäoliselt tuleb täienduskoolides tööle rakendada ka ilma pedagoogilise ettevalmistuseta õpetajaid. Kuid minu arvas peaks metoodiliste juhiste väljatöötamine toimuma tihedas koostöös täienduskoolide õpetajatega ja juhtidega noorteorganisatsioonides. Selline koostöö tagaks metoodiliste juhtnõuude otstarbekohasuse ja kergendaks nende rakendamist tegelikus õppetöös. Ka teoreetiliselt kõige paremini väljatöötatud kava jääks õhku rippuma, kui see osutub eluvõõraks.

Ettepaneku aluseks on iseseisvas Eestis kehtinud avalikkude algkoolide õppekavad. Vastavalt õpilaste vanusele on kava ja-
gatud kolme ossa: sissejuhatav osa, mis on mõeldud asendama ko-
dulugu, seega II ja III õppeaasta jaoks kohandatud; Põhikava on
mõeldud täienduskooli vanemale astmele. Laiendatud kava on mõel-
dud vanemaile aastakäikudele pärast täienduskooli lõpetamist ja
noorteorganisatsioonidele. Laiendatud kava annab õpetajale ja
noortetuhile häid võimalusi ainevaliku tegemiseks, kuna õpila-
sed põhikava läbivõtmisel on juba tutvunud maateaduse põhijoon-
tega ja suudavad seega ainevallas orienteeruda.

Sissejuhatav osa.

Kõne-, vaatlus- ja jutustamisharjutusi. Aineks on lapse kogemused ja elamused mis on pannud tegevusse tema meeled ning kujutluse ja äratanud temas huvi: kodu, kool ja ümbruskond. Kas-
vataja ülesandeks täienduskoolis jääb lapse huvide ja elamuste maailmast eriti koduga, eesti keelega, eestlusega kui rahvusega ja kodumaaga ühenduses olevaid huvisid leiutada ja võimaluse pii-
rides edasi arendada. Kuna suur osa eeltoodud küsimustest võetakse läbi asukohamaa koolis, siis jääb eesti täienduskooli ülesan-
deks eesti rahvusliku osa laste elust esile tõstmine ja arendamine.

Koduloolisi aineid:

a/ Laste kodune elu eriti eestluse säilitamise seisukohast nähtuna. Vanemate armastus laste vastu ja nende hoolitsemine las-
te eest. Rõõmsad ja kurvad päevad koduses elus. Tähtpäevi ja nende rahvapärane pühitsemine. Jõulud, vana-aasta õhtu ja selle pühitsemise kombeid, uusaasta, vabanduspüha, lihavõtted, jüripäev, nelipühad, emadepäev, jaanipäev ja võidupüha, mardipäev ja mar-
disandid, vastlapäev. Laste rõõmud ja mängud kevadel, suvel, sü-
gisel ja talvel. Rahvatantse ja -mänge.

b/ Mõnda lapsi ümbritsevast loodusest ja laste elust. Siin tuleb peaaegu asetada laste sõnatagavara täiendamisele ja kodu-
maa looduse kirjeldamisele.

Õu ja aed: linnud, lilled, puud, mängud. Koduloomi ja -lin-
de. Linde ja loomi metsas, põllul ja vetel. Eesti talu- ja linna-
elust. Tähtsamaid elukutseid Eestis: põllumees, tööline, käsitöö-
line, kaupmees, kaevur, merimees, kalur.

Kujutletud reise läbi Eesti.

Saateaineiks ja lugemisharjutusteks on eestkätt koduloolise ainega seotud lood laste maailmast, laste ja kodu muinasjutud, lood ja muinasjutud loomade elust, lastelaulud, luuletused ja mõistatused.

Soovitav on, et eeltoodud kava võetakse läbi vastavalt klas-
side arvule kahes osas, et vältida asjatuid kordamisi. Nii näit. võiks osa a/ läbi võtta ühel ja osa b/ järgneval õppeaastal.

Eeltoodud kava on ühine nii maateadusel kui ajalool ja on mõeldud asendama kodulugu meie iseseisvusaegses koolis.

Põhikava.

Kodukohast (õpilase praeguse kodu ümbrusest): pinnavormide, looduse ja rahva tööalade vaatlus seoses õpikäikudega. Saadud muljete võrdlemine vanemate koduga Eestis ja nende ühendamine üheks tervikuks. Pilte Eestist. Asend, suurus ja piirid.

Kodumaast. Tutvumine kodumaaga ja võimaluse piirides kodumaakonnaga, kihelkonnaga ja vallaga kaardil: meri, tähtsamad lahed, väinad, saared, poolsaared, neemed. Kõrgustikud, madalikud, kõrge-
mad mäed. Jõesed ja järved. Teed. Maakondlik jaotus. Linnad.

Mõõtmisi kodumaa kaardil, reisimine kodumaa kaardil. Kodumaa tüüpilisemaid maa-alasid ja nende võrdlemine asukohamaa geograafiliselt nendele lähedal seisvate maa-aladega. Õpikäike. Kujutletud reise läbi Eesti.

Kodumaa loodus- ja maapõuevarasid ja nende kasutamine. Tähtsamaid tööstus- ja kaevanduskeskusi. Sadamad.

Tähtsamaid põllumajandus-piirkondi kodumaal. Põllumajanduse areng. Põllumajanduslik ühistegevus.

Sise- ja väliskaubandusest kodumaal. Kaubanduslik ühistegevus. Meresõit. Kalandus.

Tähtsamaid kodumaa kultuur- ja metsikuid taimi. Kodu- ja metsloomi kodumaal.

Laiendatud kava.

Kodumaa asend Euroopa riikide peres. Piirid ja suurus. Ülevaade kogu Eestist: pinnaehitus, aluspõhi, veestik, ilmastik, mul-
lastik, taimekatte, loomastik, rahvastik, vaimne kultuur, sport. Ma-
janduslikud olud: põllundus ja karjandus, aiandus, metsandus, soo-
kultuur, asundustegevus, kalandus, tööstus, kaubandus, transport,
veejõud, loodusvarade kasutamine.

Eesti naabermaad kui saatuskasaslased okupeerimisel venelaste poolt. Hõimumaad ja rahvad. Soome. Ungari.

Kodumaa administratiivne jaotus: maakonnad, linnad ja val-
lad. Tähtsamaid maastikutüüpe Eestis. Nende võrdlemine asukohamaa
vastavate maastikkudega, kusjuures erilist rõhutamist leiavad
ühised jooned aluspõhjas, kvartäärses pinnaehituses ja taimesti-
kus.

Tähtsamaid asulaid Eestis, nende tekkimine ja arenemine kui
tööstus-, kaubandus-, liiklus- ja tervishoiukeskused. Tähtsamaid
kodumaa ajaloo, mütoloogiaga ja kultuureluga seoses olevaid
asulaid ja maakohti. Tallinn kui Eesti Vabariigi pealinn ja Tartu
kui Eesti kultuuriline keskus. Narva kui tööstuslinn. Pärnu kui
suvituslinn.

Kodumaa erikaartide ja kodumaad puudutava kirjanduse kasu-
tamine.

Õpikäike asukohamaa nendesse kohtadesse, mis on võrrelda-
vad kodumaa vastavate kohtadega.

M a a t e a d u s.

Seletusi ja juhatusi.

Kasvatustöölikud sihid: Maateaduse õpetamise sihiks on aren-
dada lapse tähelepanu, vaatlus- ja kujutlusvõimet ning järjekind-
lat mõtlemist, selgitades põhjuslikke seoseid looduslike tingimus-
te ja inimese majandusliku tegevuse vahel; kasvatada isamaa-ar-
mastust ja teha selgeks, et eestkätt on eestlastel õigus oma isa-
maa valitsemiseks ja korraldamiseks; äratada huvi ja armastust
teiste, eestkätt asukohamaa, rahvaste ja nende looduse ning kul-

kultuurvarade vastu.

Teadmiste ja oskuste alal on täienduskoolides maateaduse õpetamise eesmärgiks kodukoha ja kodumaa tundmine niisamuti maade tundmine, millel oli või on sidemeid Eestiga. Naaberrahvastele ja hõimudele pühendatakse tähelepanu.

Kodumaa vaatlemine algab lapse kodu ümbrusest asukohamaal. Siit saadud üksikpildid katsutakse koondada aluseks, millelt ehitada silda kodumaale, et kogu Eestit tundma õppida. Eesti maastikest valitakse iseloomustavaid, millele näitlikuks kirjeldamiseks on kasutada küllaldaselt vahendeid või mida saadakse võrrelda asukohamaa maastikkudega. Kokkuvõtlik ülevaade kodumaast antakse maakondliku jaotuse alusel.

Laiendatud kava järgi õpitud kursus ei ole varem õpitu kordamine, vaid võrdlev laiendamine ja süvendamine. Et selgitada meie põllunduse looduslike tingimusi, tuleb Eesti kliimat ja mullastikku võrrelda Soome ja Rootsiaga. Teistes maades elunevad õpilased püüavad ehitada silda kodumaale niisamuti üle eelmainitud maade. Meie maapõuevaradest ja veejõust kõneldes meenutatakse vastavate varade leiukohti mujal ja selgitatakse tulevikuväljavaheteid. Põllunduse käsitlemisel näeme, kui kõrgele võib tõusta meie põllumajanduslik toodang. Ühtlasi vaadeldakse kus turustada toodangut ja kust ja mida sisse vedada. Meie praegust laevastikku ei saa jätta nimetamata. Kirjaoskajate protsendi ja hariduse saamise võimaluste poolest sammusime eesrinnas teiste maade hulgas. Selline ainekäsitus, valgustades uutest külgedest mõndagi küsimust, näitab Eesti koha ja ülesanded teiste maade kõrval, andes ühtlasi võimaluse ebaõiglase okupatsiooni hukkamõistmiseks. Kodumaa väärtuslikud küljed leidku erilist esiletõstmist. Ei tohi jääda unustusse ka kodumaa looduse ilule tähelepanu juhtimine ja selle esiletõõtmine. Suur tähtsus on õpikäikudel asukohamaal, et saada materjale, mida üle kanda kodumaa oludesse. Koostöö kooliga, kus õpilased normaalselt õpivad, on tere-tulnud. Selline koostöö võimaldab mõnegi vähem-tähtsa küsimuse käsitlemise jätta kohalikule koolile, jättes seega rohkem ruumi täienduskooli ja noorterühma huvitavatele küsimustele.

Maateaduse õpetamine peab sidet tegeliku eluga ja olukorra arenemisega maailma poliitikas. Sidet teiste ainetega: emakeelega, laulmisega ja ajalooaga peetakse kogu õpetuse kestel. Luge-mispalade ja laulude valikul tuleb silmas pidada mõlemi aine huve.

Diagramme ja kortogramme valmistatakse ainult sel juhul, kui nad tõesti aitavad kaasa aine näitlikustamiseks või õpitu kindlustamiseks.

Audo-visuaalsed vahendid valguspiltide, filmide, heli-plaatide (-lintide) või nende kombinatsioonide näol annavad palju abi aine elustamisel ja näitlikuks tegemisel. Erikaartide, val-mis-dia- ja kartogrammide, niisamuti saatekirjanduse kasutamine aitab ja kiirendab aine omandamist ja kindlustamist.

Õpperaamatuna on sobivaim n.n. vihkõpik. Üksikvihud on kergemad koostada ja trükkimisel odavamad. Saateainena koostatud vihke võib mitmel juhul hea eduga kasutada nii emakeele- kui ka ajalootundides, samuti võib neid levitada väljaspool kooli. Kogutuna vastavasse kaustasse moodustavad sellised vihud soovikohaselt koostatud õpperaamatu. Mainitud kausta võib täiendada õpilaste endi poolt kogutud materjalidega: piltidega, omaste poolt saadetud kirjadega, ajalehe väljalõigetega j.n.e. Seesugust täienda-

mist on võimalik ja mõeldav jätkata peale täienduskooli lõpetamist. Nii kujuneks täienduskooli õpikust osa isiklikkude mälestuste kogust, milline asjaolu omakorda aitab süvendada sidemeid vanemate ja esivanemate sünnimaaga.

Kahe- ja enamklassilises komplektis saab töötada lahus mõlema klassiga, koondades õpilased vastavalt gruppidesse ja andes vaikselt töötavale grupile iseseisvaid ülesandeid. Võib aga töötada ka koos, rakendades mõlemaid gruppe tööle vahelduvalt kord vanema, siis noorema grupi kursuse alusel. Kordamine on soovitatav ainult aine kindlustamise mõttes.

Mis puutub kava jaotamisse sissejuhatavaks osaks, põhikavaks ja laiendatud kavaks, siis on siin käidud põhimõtte järele lähemalt - kaugemale, lihtsamalt - nõudlikumale. Sama põhimõtte on rakendatud ka soovitamiseга alata maateaduse õpetamist vaatlustega asukohamaal ajutise kodu ümbruskonnas, et sealt saadud muljeid üldistada ja laiendada kuni kodumaani.

Sissejuhatav osa on üldjoontes sobiv II ja III õppeaasta õpilastele, kui õpilastel veel aja- ja ruumimeel on arenemisjärgus. See kava on ühine nii maateadusele kui ka ajaloole ja katab üldjoontes iseseisva Eesti algkoolide I ja II õppeaasta kava, välja arvatud need osad, mis kuuluvad läbivõtmisele asukohamaa koolides.

Põhikava sisaldab mõeldava miinimumi kodumaa geograafiast. See ei ole mingi eriline osa sellest, vaid annab kokkuvõtliku ülevaate kogu Eestist. Kui aega jääb üle, võib õpetaja omal valikul laiendada ja süvendada tööd, valides sobivaid lõikeid laiendatud kavast.

Laiendatud kava annab võimaluse aine laiendamiseks ja süvendamiseks ja soovi korral võib kava süvendada kuni keskkooli kursuse lõpuni. Õpetajale jääb palju võimalusi kava vormimiseks olude kohaselt, samuti koostöökс teiste täienduskooli ainetega, et saavutada kogu täienduskooli töös ühine tervik.

Lõpuks ei saa mainimata jätta õpilaste iseseisvaid töid gruppidenа. Õpilased suudavad rohkem korda saata, kui meie seda nendelt ootame. Vaja on ainult gruppidele töö jaoks materjal kätte anda ja edaspidisel töökäigul puht organisatoorselt kaasa aidata. Valmis tööd: kartogramme, diagramme j.m. saab hiljem õppetöö juures hea eduga kasutada õppetöö näitlikuks tegemiseks.

ETTEPANEK AJALOO ÕPPEKAVAKS TÄIENDUSKOOIIDELE JA NOORTEORGANISATSIOONIDELE.

A. Kajassaar.

Sissejuhatav osa

(Vt. Eesti maateaduse kava sissejuhatav osa).

Ettepaneku aluseks on iseseisvas Eestis kehtinud avalikkude algkoolide õppekavad. Vastavalt õpilaste vanusele on kava jagatud kolme ossa: sissejuhatav osa, mis on mõeldud asendama kodulugu, seega II ja III õppeaasta jaoks kohandatud. Põhikava on mõeldud täienduskooli vanemale astmele. Vanemaile õpilastele pärast täienduskooli lõpetamist ja noorteorganisatsioonidele ette-

nähtud laiendatud kava annab häid võimalusi õpetajale ainevaliku tegemiseks, kuna õpilased põhikava läbivõtmisel juba on tutvunud kodumaa ajaloo põhijoontega ja suudavad seega ainevallas orienteeruda.

Põhikava.

Eestlaste olust muistse iseseisvuse ajal: elamud, tööalad ning elatumisviisid, töö- ja tarberiistad, riided. Ühiskondlikust elust: vanemad ja sõjaline kaitse vaenlase vastu.

Kiviaja leide meie kodumaal.

Eestlaste kokkupuuteid naaberrahvastega. Viikingiretked. Kokkupuuted sakslastega ja eestlaste vabadusvõitlus. Ümera lahing. Lembitu. Madisepäeva lahing. Tartu langemine.

Elust külas ja lossis pärast maa vallutamist. Jutustusi vabadusvõitlusest 1343.a.

Rootsi ajast. Gustav Adolf. B.G. Forseliuse elust. Jutustusi Suurest Põhjasõjast. Karl XII. Peeter I.

Eestluse olukord pärast Põhja sõda Vene valitsuse all. Talurahva vabastamine. Teoorjus. Talude päriseks ostmine. Ärkamisajast ja rahvajuhtide tegevusest. J.W. Jannsen. C.R. Jakobson. Esimene laulupidu. Jutustusi "Kalevipojast".

Pilte majanduselust Eestis: raudtee, töus põllumajanduses, tööstuse tekkimine. Maailmasõda ja Vene revolutsioon. Eesti Vabariigi süünd. Tähtsamaid momente Vabadussõjast. Tartu rahu. Eesti rahva jõurikkast arengust riikliku iseseisvuse ajal. K.Päts, Jaan Tõnisson ja teisi tähtsamaid riigimehi ja majandus- ja kultuuriala juhte.

Järgnev laiendatud kava on põhikava süvendamine ja laiendamine. Kava on kaunis ulatuslik. Õpetajale ja noortejuhile jäävad vabad käed ainevaliku tegemisel ja kava on seal juures tõhusaks juhtnõõriks. Ka on mõeldav, et emakeele lugemisharjutustel kasutatakse eestkätt maateadusliku ja ajaloolise sisuga lugemispalu. Samuti võib mainitud aineil pidada kõneharjutusi. Eeltoodut arvestades tundub laiendatud kava isegi vajalikuna ainevallas orienteerumiseks.

Laiendatud kava.

Süvendav kordamine eestlaste elust muistse iseseisvuse ajal. Elamud, tööalad, liiklemisteed, riietus, ehted; usukombed; külad, kihelkonnad, maakonnad, vanemad, maakaitse ja muinaslinnad.

Eestlaste suhteist naabritega idas ja läänes. Skandinaavia ja eesti viikingid. Sakslaste ilmumine. Liivlased ja lätlased. Piiskop Albert ja tema sõjajõud. Rõövretk Otepää alla. Ümera võit. Viljandi piiramine. Lembitu ja kolme maleva sõjaretk. Madisepäeva-lahing. Taanlaste ilmumine ja lahing Lindanisa all. Maa vabastamine sakslaste võimusest saarlaste algatusel. Viljandi ja Tartu langemine. Saarlaste alistamine.

Olud ordu ja piiskoppide ajal. Maa jaotamine. Maade läänistamine. Lossid. Seisuslik kord. Eestlasist vasallid. Talupoegade olukord. Vabadusvõitlus 1343.a. Teokohustused ja maksud. Sunnimatus. Kloostrid. Linnad. Hansa liit.

Eestikeelse kijanduse algus. Martin Luther ja reformatsioon Eestis. Vene-Liivi sõda. Jutustusi sõja käigust. Ordu ja piiskoppide võimu lõpp. Kogu maa ühendamine Rootsi riigiga.

Rootsi ajast. Gustav-Adolfi ja Karl XI uuendusi. Kohtud ja kirik. Tartu ülikooli asutamine. Talurahva kaitse. B.G. Forselius ja eesti rahvakooli korraldamine. Põhjasõda ja selle tagajärgi. Rootsi aja võrdlemine oludega millised valitsesid samal ajal Rootsis.

Eestlaste seisukord vene valitsuse algul. Pärissorjuse lõplik kujunemine.

Sunnimaisuse kaotamine. Teoorjuse-aegse talurahva olustik: elamud, külad, põllundus, käsitöö; perekonnanimedede andmine. Talumaade mõisastamine.

Talurahva rahutusi. Usuvahetuslik liikumine. 40.-60.-endate a. talurahva seadused. Mahtra sõda. Siirdumine raharendile. Talude päriks-ostmine. Vallaomavalitsuse seadus. Teoorjuse lõpp. Väljarändamine.

Rahvusliku iseseisvuse kujunemine Eestis. Faehlmann ja Kreutzwald. Saksastamine. J.W. Jannsen; ajakirjanduse algus, seltside asutamine, esimene laulupidu. Holstre tegelasi. Aleksandri - kooli mõte. Eesti Kirjameeste Selts. C.R. Jakobson eestluse aktiivse juhina. L.Koidula isamaalaulikuna. J. Hurt ja vanavara korjamine.

Venestamine Eestis. Uus kohtukorraldus.

Soome rahvuslikke püüdeid.

Linnade kasvamine Eestis ja linnakodanluse osatähtsuse suurenemine rahvuslikus elus. Rahvajuhid J. Tõnisson ja K. Päts. Eestlaste ja sakslaste võitlus linnavalitsuse pärast. 1905.a. revolutsioon ja selle käik Eestis.

Majanduslik ja kultuuriline tõus: edu põllumajanduses; ühistegevus; tööstuste tekkimine; linnade areng. Hariduslikud seltsid; emakeelsed koolid. Eesti Rahva Muuseum.

Suurriigid ja nende suhted I maailmasõja eel. Olulisemaid momente I maailmasõja käigust. Vene revolutsioon. Enamlased võimul. Eesti iseseisvuse mõtte tekkimine.

Vaba ja iseseisev Soome.

Eesti omavalitsuse seadus. Eesti rahvuslikud väeosad. Maapäev kuulutab end kõrgemaks võimuks. Päästekomitee. Eesti riikliku iseseisvuse väljakuulutamise 24. veebr. 1918.a. Saksa okupatsioon. Vabadussõda. Eesti vägede ülemjuhataja kindral Laidoner. Ühistöö ja välisabi. Maa vabastamine vaenlasest. Sõda landesväeriga. Viimaseis võitlusi Vabadussõjas. Tartu rahu. Vabadussõja sangareid. Eesti Asutava Kogu reformid: Põhiseadus, maareform ja Avalikkude algkoolide seadus.

Eesti areng riikliku iseseisvuse kestel. Põllumajandus; tööstus; merendus ja kalandus; metsandus; ühistegevus; rahvaharidus; ehitustegevus; maapõuevarade kasutamine. Kõrgemad ja akadeemilised õppeasutused. Tähtsamaid poliitilisi, majanduslikke ja kultuurielu juhte. Kunsti ja kirjanduse areng. Uued linnad; omavalitsuse reform.

A j a l u g u.

Seletusi ja juhatusi.

Kasvatustasandid. Ajaloo õpetamise sihiks täienduskoolis on arendada õpilaste ajaloolist meelt ja mõtlemist ning kasvatada neis rahvustunnet ja isamaaarmastust, äratada nende taht rakenda end Eesti riigi vabastamisse okupatsioonist ja teenida rahvuslikku kultuuri. Kasvatada lugupidamist teistest rahvastest ja kultuurist.

Teadmiste ja oskuste alal on ajaloo ülesandeks eesti rahva omapärase ajaloo mõistmiseks vajalike teadmiste andmine. Ajaloo tähtsamaid ülesandeid on kasvatada õpilast Eesti rahva väärtuslikuks liikmeks ja kord vabaneva Eesti Vabariigi kodanikuks. Selle saavutamiseks peab laps eesti rahva saatust inimühiskonnas tundma, sellele sisemiselt kaasa elama ja mineviku kaudu olevikku tundma õppima.

Tegelik ajaloo õpetamine rajatakse sissejuhatavas osas toodud kavale, mis käsitleb lapse kodust elu ja lähemat ümbrust. Kodust ja perekonnast läheb laps jutustuste ja lugemispalade abil ajaloolisele osale. Kuna lapse ajameel ja abstraktsioonivõime selles eas on vähe arenenud, tuleb eriti rõhutada konkreetseuse nõuet. Kava sissejuhatav osa asendab seega kodulugu iseseisva Eesti algkoolis. Ajaloo õpetamise tulipunkti tuleb seada neid momente, kus rahva tugev elujõud ja terve elutahe välja lööb. Eesti rahva pikk kangelaslik võitlus oma olemise ja asukoha eest, mis sajandite jooksul on avaldunud kord aktiivseis võitluses, kord kangelaslikus passiivses vastupanus ja lõpuks välja jõudnud iseseisva riigini ja rahvani teiste peres, peaks andma küllalt võimalusi noorte iseteadvuse kasvatamiseks ja tahte süvendamiseks kaasa aidata kodumaa vabastamiseks ning rahvuse ja omakultuuri säilitamiseks.

Sisult tuleb küllaldaselt määralt õpilaste tähelepanu kultuurilisele ja ainelisele arengule juhtida. Selle kõrval aga ei saa jätta unustusse ajaloolisi isikuid kasvatavate eeskujudena, kuna vastaval arenguastmel õpilased eriti huvi tunnevad ja hindavad sangarlikke ajalookangelasi.

Tuleb rõhutada nii aine materjaalset kui formaalset külge. Teatava hulga kindlate teadmiste omandamist ei tohi unustada, et õpilaste teadmised ei jääks õhku rippuma.

Kordamisele tuleb omistada tähelepanu, sest ajalugu ununeb kiiremini kui mõni teine õppeaine.

Koostöö teiste täienduskooli ainetega aitab tõhusalt kaasa aine elustamisel. Ajaloolisi lugemispalad saab kasutada emakeele tundides. Mitmel juhul katavad ajalugu ja maateadus üksteist. Siin on koostöö mõlema aine vahel väga hinnatud. Vastavad laulud ja muusikapalad toovad mitmekesidust ja elustavad mõndagi igavavõitu aine osa.

Kas ajalooliste kaartide joonistamine ja kartogrammide koostamine piiratud aja tõttu suudavad kasu tuua, on küsitav. Kuid kollektiivsete töödena võiks neid soovitada. Seevastu võiks dramatiseeringud, eriti kostümeeritult kasulikuks osutada.

Ajalooliste piltide ja kaartide kasutamine on väga soovitatav. Audo-visuaalsed õppevahendid filmide, valguspiltide ja heliplaattide (-lintide) näol on moodsas pedagoogikas kujunenud hädavajalikeks. Õpik on soovitatav koostada vihkudena, mis koondatakse ühisesse

mappi (vaata ettepanek maateaduse õpiku koostamiseks).

Side ja koostöö asukohamaa kooliga, kus lapsed õpivad, aitab mitmel juhul üle õppevahendite puudusest. Niisamuti on väga soovitatav lähtepunktideks aineosade läbivõtmisel kasutada õpilaste asukohamaa koolis omandatud teadmisi, nii palju kui neid on võimalik Eesti ajalooa siduda.

Asukohamaa ajaloo ja Eesti ajaloo ühtivates osades tuleb eestkätt esile tõsta sellega seoses olnud positiivseid sündmusi ja, kus võimalik, rõhutada saatusühtlust.

KARSKUSKASVATUSTÖÖ VÕIMALUSI TÄIENDUSKOOLIDES JA NOORTERINGIDES.

Helmi Mäelo.

Täpselt antud teemale lähenedes peaks võtma lähema vaatluse alla nii täienduskoolide, kui ka noorteringide tegevuskava ning sinna karskuskasvatuslikud küsimused kuidagi vahele sobitada.

Täienduskoolid ju normaalolukorras ei eksisteeri, nende asemel on koolid. Täienduskooli võib seepärast teatud määrani võrrelda pühapäevakoolidega.

Kahjuks ei tunne ma eesti täienduskoolide õppekava, kuid oletan, et nende ülesandeks on emakeele, kodumaa ajaloo ja maateaduse õppimine. Arvatavasti on nende tundide arv ja aeg ka ülimalt piiratud.

Normaalseid, s.t. täiskavaga eesti kooli on Rootsis ainult kolm: kaks algkooli ja üks gümnaasium. Nendes koolides, eestkätt algkooli koduloo tundides oleks võimalik ja mõeldav karskusõpetus sisse võtta. Gümnaasiumis tervishoiu tundides.

Noorteringides, kui need tegutsevad õpperingide süsteemil, on ka võimalik karskusküsimus, tahaksin siin rõhutada alkoholi-küsimus läbitöötamisele võtta. Rootsi keeles on selleks häid juhtnööre ja käsiraamatuid.

Kuid ma arvan, et enamik noorteringe tegutsevad juhusliku kavaga, kogunevad siis, kui on tarvidus mingit aktsiooni läbi viia, mistõttu sellistes ringides jääb ainukeseks võimaluseks alkoholi-küsimust vaid juhuslikult kõne alla võtta. Paraku on see väga vähe huvi tuntud selle äärmiselt tähtsa ühiskondliku kui ka isikliku probleemi vastu.

Viimane lause ei ole öeldud mingiks etteheiteks noortele, sest teame ju et noorteringide, antud juhul skautlike organisatsioonide juhtivateks, või pehmemalt öeldes nõuandjaiks on juba vanemad mehed ja naised, need, kes kodumaal kandsid seda liikumist. Kodumaal oli skautlike organisatsioonide põhikirjas punkt, et skaut on karske.

Seda fakti meelde tuletades olgu vaid märkimiseks, et midagi näib olevat unustatud. Põhjuseks võib olla ka see asjaolu, et pole leidunud isikut, kes oleks "raua tules" hoidnud selle küsimuse osas.

Kodumaal, Eesti Vabariigi algaastail ja hiljemgi saadeti noo-

ri Soome sealsete rahvaliidumistega tutvunema. Esimesed, kes Soomes said nõ. väljaõppe, olid karskusnoored. Kodumaale tagasi tulles ootas neid kündmata põld ja lahtised südamed kõige vastu võtmiseks, mida kaasa toodi.

Tänapäeva olukord on hoopiski teine. Eestlaste rahvakillud vabas maailmas elavad võõras ühiskonnas, kus põld küntakse pere-rahvaste poolt ja südamed on täiedtud hoopiski materjalistlikumate huvidega.

Olukord on märksa raskem, kuid ometi mitte ületamata raskustega seotud. Kõik, mis me võõrsil teeme ja ette võtame, on raskem, ka sellise kursuse korraldamine, mis praegust toinub.

Kõigepealt on küsimus, kas me tahame oma lastele ja noortele anda teadmisi alkoholiküsimusest? Või laseme nendel liuelda kaasa vooluga, hoiatamata ohtude eest?!

Oletades, et oleme head kasvatajad ning peame kalliks meie noorte elu ja head käekäiku, püüdes neid kõrvale juhtida tänapäeva ühest suurimast inimlikust ja ühiskondlikust haigusest - alkoholismist.

Selle nähte selgitamiseks lastele ja noortele, esitan kursusel arutamiseks k a k s võimalust.

Esimene võimalus oleks, et EK Koolitoimikond leiaks ühe ideelise noore, kelle ta saadaks Soome, nagu meid saadeti omal ajal sinna õppima.

Soome ühiskond on minu vaatluse alusel kõige paremini organiseeritud karskusliikumise osas. Seal tegutseb endise hoolega viljeldud "Toivonliitto" /Lootusliit/, Selles laste organisatsioonis pannakse õpetajate juhtimisel alus isiklikuks täiskarskuseks. Kui Soome meeste ja naiste elulugusid jälgida, seega selliste inimeste omi, kes ise neid on kirjutanud või kelledest kirjutatakse, siis mängib see algkooliaegne "Toivonliitto" põhilist osa. Nendel on ajakiri "Toivonliitto", mille trükikulud kannab Haridusministeerium oma summadest.

Peale selle on võimas organisatsioon gümnaasiumi-ealistele ja ka nendele, kes on läinud edasi kutseid õppima, nn. rahvanoo-red. Ka neil mõlemil on oma ajakirjad, millede levik on tasuv. Nii Lootusliitude juhtivad tegelased, õpetajad, kui ka järgnevate noorsoo-organisatsioonide juhtivad tegelased on tingimata täiskarsked. Teisiti pole see mõeldavgi.

Kui siit saadetud noor nende organisatsioonide tegevustega tutvuneb, võib ta siia tagasi tulles oma kogemuste kohaseid ettepanekuid teha, koos EK Koolitoimikonnaga teatud kava välja töötada, noorte orgides kõnelemas käia jne.

Ma ei arva küll, et täienduskoolide süsteemis saaks kuigi järjekindlat karskuskasvatustlikku programmi teostada, kuid mõnevõrra ometi saaks seda küsimust valgustada.

Teiseks võimaluseks oleks selle küsimuse selgitamiseks üks päev aastas sellele pühendada nii täienduskoolide kui ka noorteringide tegevuses. Alles hiljuti teostus Rootsis pühapäevakoolide õpilaste hulgas selline selgitustöö, mille järele hiljem korraldati väike võistlus, mille teksti olid välja töötanud Pühapäevade koolide Nõukogu koos kindlustusseltsi Ansvariga. Sellest võistlusest võttis osa 30.000 pühapäevakooli õpilast.

Eesti Komitee Koolitoimkonnal oleks kerge asi ka eesti lastele üks selline selgituspäev aastas korraldada.

x

Eelpool ülestõstetud küsimusele, kas tahamegi oma lastele alkoholiprobleemi selgitada, jäi seal vastamata. Kaunis suurtes hulkades on arvamine, et see on igati iganenud moraalilugenine. Ajalooliselt teamegi ka, et uimastavate ainete tarvitamine on sama vana kui inimkond. Ja peagu sama vana on ka võitlus selle vastu. Igal ajajärgul on oma pale, omad arusaamised ja omad vajadused sellelegi probleemile läheneda. Tänapäeva mainitakse tehnika ja aatomi ajajärguks, s.t. ajajärguks, mis nõuab teravalt selget inimaju. Teiselt poolt öeldakse, et alkohol on eestkätt ajude mürk, närvikava mürk. Nii pörkavad kaks tohutu võimsat voolu vastanisi, ühelt poolt nõue teravselgeks ajuks ja teiselt poolt aastatuhandeid kestnud kalduvus ajude mürgitamiseks.

Tänapäeva alkoholiküsimuse selgitamine ei ole enam mingi moraalilugenine, vaid on üle läinud teadlaste kätte. Üle kogu maailma on üle neljakümne teadusliku asutuse, kes alkoholiküsimusega tegelevad, selle mitmesuguseid mõjusid ja tagajärgi uurivad. Need on arstid, psühhiaatrid, psühholoogid, sotsioloogid, majandusteadlased, statistikud j.t.

Ka Rootsis on Karolinska Instituudi juures alkoholiuurimuse professor prof. Leonid Goldbergiga eesotsas. Selle asutuse kõrval töötab kliinik alkoholist kahjustatud inimeste ravimiseks dots. Gunnar Lundquisti juhatusel. See on uus ja moodne asutus, kuhu sisse võetakse peamiselt neid, kes tulevad vabatahtlikult ja on nooremad inimesed.

Ent enne, kui linnuleennult selgitada t e a d u s e viimaseid seisukohti alkoholi-küsimuses, peatume alkoholiajaloo juures. Alkoholi, kui uimastava aine ajaloo üle on väga vähe kirjutatud. Küll on aga kirjutatud häid raamatuid karskusliikumise ajaloo üle. Eestis oli karskusliikumise ajalugu prof. E.M. Eiseni kirjutatud, peamiselt soomlase Granfeldti vastava teose eeskujul.

Alles 1960. aastal ilmus Bostoni ajakirjaniku ja uurija sulest /Berton Roueche/ uurimus alkoholi ajaloo kohta, millest siin mõned põhimõtted.

Selle teose alusel tundsid inimesed käärimist juba eelajaloolisel ajal. See on kindlaks tehtud arheoloogiliste uurinuste põhjal vastavate anumate leidmisega. Oletatakse, et käärimisprotsessis on m e s i mänginud olulist osa. Ka keeleteadlased on tulnud samale seisukohale. Sõna "mesi" tähendab "joovastav jook". Nii sanskriti kui ka greeka keeles olevat see tugevasti rõhutatud, mis eeldab seda, et mett tarvitati jookide valmistamiseks. Seega ei olnud see tollal mitte puuvili, mis pandi käärima. Veel vikingiajastul põhjamaadel mängib mesi tähtsat osa, sellest tehti "mödu", mis võttis meestel meeled peast.

Hilisemal ajal, kui leiutati, et joobumust saadakse ka teraviljadest, hakati teravilju agaramalt kasvatama. Üks Ameerika ajalooliste huvidega botaanik ütleb: "inimene oli arvatavasti enne pruulija kui pagar". Osa ajaloolasi arvavad, et alkoholiuimastus oli tolleaegsele rahvale nagu mingi kohutav looduse fenomen, mis inimesi viis ka usulistele rituaalidele. Neid tundeid

võrreldi tormide ja äikesega looduses. Alkoholi joodigi seoses usuliste rituaalidega, et müstilisi elamusi saada.

Arvatakse, et juba legendaarne N O A oli alkoholi kuritarvitaja /Moosese 9: 20-21/, oli alkohoolik tänapäeva mõistes. 2000 aastat e.Kr. Mesopotaania valitseja HAMMURABI andis välja määruse võõrastemajade kohta, et seal korda hoida. Üks tundmata skribent kirjutab: "Kui nees on joonud kanget jooki, on tema kõne segane, tema mõtted hüplevad, ta unustab oma sõnad ja ta pilk on kivistunud. Tema terveks tegemiseks peab võtma lakritsa juurt, ube ja oleandrit, need ained segada ja koos viinaga enne päikese tõusu haigele sisse anda". Ajalooliselt peetakse seda esimeseks kliiniliseks retseptiks alkohooliku ravimiseks.

Umber aastail 800, kui kangeid jooke tehti juba destilleerimise teel, anti sellele nimeks "Aqua vita", "eluvesi". Tolleaegsed juhtivad arstiteadlased olid veendunud, et see ravib kõik haigused. Tollest kaugest ajast saadik maksab see arvamine veel tänapäevani teatud hulkades, eriti külmetushaiguste puhul, kuigi arstid praegu selle vastu sõdivad. Edinburgi arst Thomas Trotter nimetab joobumust esimest korda haiguseks. Ta ütleb: "Väljendades arstiteaduslikult on joobumus üks haigus, millist põhjustab tundmata asjaolu. Umber samal ajal tarvitab Rootsi arst Magnus Huss sõna: krooniline alkoholism".

Nagu mainitud, on alkohol sama vana kui on inimkond. Kuigi rahva runalus on võidetud ja tsivilisatsioon ning kultuur arenenud, ei ole ometi sellest hävitavast pahest vabanetud, vaid joomatraditsioon kestab edasi. Miks?

Esimene ja peamine põhjus on i n i m e n e ise, kes aastatuhandete jooksul on joobumusest harjunud vaimset tasakaalu otsima, kui teda on tabanud kas mured, või kui tal on tarvidus olnud tõsta oma meeleolu või healolutunnet. Kaugemale tavaliselt ei mõelda.

Teiseks põhjuseks on alkoholikapital, mille huvides on inimest igasuguste võtetega enese külge kōita. Inimkonna hävitamiseks võimutsevad k a k s võimsat kapitali: sõjakapital ja alkoholi-kapital. Kui arvestada nende mõlemate kapitalide läbi inimeste hävitamist, siis teeb alkoholikapital suuremat hävitustööd. Ohio tervishoiu osakonna andmeil on Ameerikas 4 560 000 alkohoolikut, iga 100 000 elaniku kohta 4 000 alkohoolikut. Need on isikud, kes on tööprotsessist väljas ja vajavad ühiskonna hooldust. Rootsis on 40 000 alkohoolikut ja 160 000 kroonilist tarvitajat, kes on sammunas oma saatusele. Rootsis arvestatakse, et iga alkohoolik maksab riigile c:a 40 000 krooni aastas, kui arvestada kaasa ka tööjõu kaotus. Ent alkoholikapital ei kuule ega näe neid arve ega seda tõelisust, vaid läheneb inimesele pidumeeleolus ja pidukuuks, ilu ja esteetiliste tunnete äratamise varjus. Kõige igapäevasemaks näiteks on klaasidega ehitud peolaud. See on tõepoolest ilus ja esteetiline, inimese meeleolu tõstev. Ka külalised ise ilmuvad piduriietuses peole.

Veel mõned aastad tagasi sõdisid karsklased selliste alkoholiklaasidega kaetud pidulaudade vastu, nad ei pooldanud ka mingit klaaside tõstmist, mis oleks kas või sümboolseltki tähendanud alkoholikonbe viljelemist. Kui aga järjest enam müügile ilmus alkoholivabu veine, on võetud hoopis uus seisukoht. Lauad kaetakse nüüd ka karsklaste kodudes endiselt mitnesuguste klaasidega, kuid nende täitmiseks tarvitatakse alkoholivabu veine.

Esteetiline ilu seega jääb ja ka inimesed ise, kes sellisest peost osa võtavad, jäävad oma loomulikku peomeeleollu ka sealt lahkudes.

x

Inimene, peamiselt lapsed ja noored, kes sellistes peomeeleoludes alkoholile lähenevad, ei usu ega aima, et see võib saada ta elule saatuslikuks. Seniste uurimuste põhjal saab igast pidevalt alkoholi tarvitajast 9-10 aasta jooksul alkohoolik, tänapäeva mõistes alkoholihaige. Pidevaks alkoholitavitajaks muutub inimene tihti enesele märkanata.

Nagu eelpool öeldud, töötab kogu maailmas ülikoolide juures üle 40-ne uurimusasutuse. Nende asutuste juurde on rakendatud tuhandeid uurijaid, nagu arste, psühholooge, sotsiaalala uurijaid, keemikuid jt. Toronto alkohooliuurimuse keskuse kokkuvõtete järgi on tee alkohoolikuni 13 sammu. Selle uurimuse kokkuvõtete on kirjutanud prof. Morris T. Weeks, jr.

1. samm: Sa oled alustanud alkoholi tarvitamist.
2. " Sul ei tule mitte kindlasti meelde...
3. " Sa märkad, et alkohol tähendab sulle enam kui teistele (esimene hoiatus)
4. " Sa jood alati enam kui tahaksid...
5. " Sa hakkad vabandana oma joomakombeid (selline aeg kestab ca kaks aastat)
6. " Sul on tarvidus "peaparanduse" järele. Sa oled jõudnud 30-aastaseks (teine hoiatus).
7. " Sa alustad joomist üksilduses (juba haige).
8. " Sa algatad kergesti riidu teistega, ennast vabandades.
9. " Sul on tarvidus ennast täis juua...
10. " Sa tunned ennast haletsusväärseks, kahetsed, kuid himu alkoholi järele on võitmatu.
11. " Sa tunned üksildust, et teised on sind maha jätnud.
12. " Sa tunned, et alkohol on sind võitnud, oled juba langenud delirium tremensi. Sa jood lootusetult, kõik peened vabandused ei päästa enam, need on endapete.
13. " Sa kas otsid abi või lähed põhja. Paljud alkohoolikud selles viimases staadiumis suudavad end siiski veel käsile võtta. Nad nü. päästetakse ja enamasti usutunde ärkamise kaudu. Pidev võtja on tavaliselt selles eas 40-aastane.

Umbes sadadele seisukohtadele on asunud ka Rootsi dotsent Gunnar Lundquist, Karolinska Instituudi alkoholi kliiniku juhataja, umbes 30-ne aastase praktikaga arst alkohoolikute ravimise alal. Tema ütleb: "Peaks olema küllaltki põhjust juhtida tähelepanu sellele saatuslikule arengule parajuslusest kuni kuritarvitamiseni. Esiteks võtab see küllalt pikka aega kuni inimesest saab alkohoolik, mispärast seda arengut nagu ei märgatagi. Teiseks on tarvitataavad uimastusained mitmesugused. Tihti kuuldu: "Ta joob nii ja nii vähe, see ei tohiks oneti olla kahjulik!"

Seega tahetakse rõhutada, et alkoholi hulk on mõõduandev.

Tegelikult üks osa inimesi arenevad alkohoolikuiks väga odavalt - ma mõtlen suhteliselt väheste aastate järele pideva joomise tagajärjel. Kolmandaks võib saada alkohoolikuks ka nõrgemate jookide tagajärjel. Silmapilgul on aktuaalne v e i n, mis eelkõige tekitab inimeses maksahaigusi. Prantsusmaal, kus rohkesti veini juuakse on enim maksahaigeid kui kusagil teisel maailmas. Ka veinijoomisest, samuti ka pidevast pilsneri joomisest võib areneda alkohoolikuks."

Kriitiliste piiride tundemärkidest kõneldes ütleb Lundquist järgnisti: "Need, kes juba olenevad alkoholist, kes ei suuda klaasi tõstnata jätta, kui see on laual, nendele on esimeseks tõsiseks hoiatuseks, kui nad teisel hommikul tunnevad tarvidust nn. "peaparanduseks". Mida tugevamad sellised vajadused on, seda suurem on hädaoht haigestuda. Peaaegu 90-ne% tugevate võtjate juures on, et nad kaotavad mälu eelmise päeva sündmustest. Seda nimetatakse "Black out" nähteks. Veelgi raskem on, kui inimene kaotab u n e, tema öid täidavad unenäod ja rahutused. Need on juba rasked psühholoogilised sümptoomid, millele lisanduvad kehalised häired, nagu käte värisenine, kergesti higistamine ja naha teatud lõtvumine. Alkohoolik ei pruugi mitte alati punaninaline ja sinika jumega olla. Paljude juures see avaldub otse vastupidi: kahvatuses ja teatud tursuvuses. Viimaste nähete juures võib juba kõnelda inimesest kui tõsisest haigest, kes ei ole kaugel delirium tremenst.

Niipalju dots. Lundquisti seisukohtadest.

"Ükskõik mil põhjusel keegi alkoholi tarvitama hakkab, on nähte kaugemad tulemused tohutud sotsiaalprobleemid, kannatused ja raskused. Kõikide nende nähete juures peab küll küsima: kuhu on jäänud i n i m e n e ise, see tark looduse kuningas, elukorralduste rakendaja, tehniliste imede leiutaja ja inimhinge sügavustesse tungija?! Miks ei suuda inimene ise ennast valitseda?!"

Huvitavaks nähteks on, et inimene otse tõrgub iseennast jälginast, oma nõrkusi, eksimusi ja vigu nägemast. Tavaliselt ei kuule, et keegi ennast joodikuks tunnistaks, tihti isegi mitte siis, kui ta juba viimases staadiumis on. Selliste juures ei saa olla juttu ka mingist paranemise võimalusest. Ka ravimit "antabust" antakse peamiselt nendele, kes seda ise soovivad, s.o. need, kes endid haigeiks tunnistavad ja paraneda tahavad.

Üle kogu maailma on alkohoolikute raviasutusi nii meestele, naistele, haritlastele, noorsoole ja Prantsusmaal ka juba lastele. Kuuldavasti olevat vajadus Taaniski laste sellise raviasutuse asutamiseks õllejoomise pärast. Rootsis peetakse sellistes asutustes inimest 4 kuud, siis saadetakse ta taas ellu. Selliste kogemuste põhjal on 5% neid, kes karskeks jäävad, teised langevad varem või hiljem tagasi ühiskonna koormaks.

Need aga, kes kas ravi tagajärjel, usulise ärkamise tõttu või mõnel muul põhjusel ennast allergiliseks alkoholile suudavad tunnistada, need võitlevad rasket võitlust nii iseenesega, kuid veelgi enam seltskondlikult pealesuruvate konnmete vastu, et mitte tilkagi suhu võtta. Niipea, kui nad on alkoholimaigu suhu saanud, ei suuda nad enam ennast pidurdada. Sellisele inimesele on ühest pitsist palju, kuid sajast vähe.

Et üksteist aidata ja toetada, on selliste enesega võitlejate vaheliselt asutatud organisatsioon nimega A A, Anonüümsed

Alkoholistid. Rootsisis on see organisatsioon tuntud "Lüli"/Länkan/ nime all. Need inimesed abistavad ja toetavad üksteist, ei mõista kohut üksteise peale, kui mõni vahepeal ära langeb ja taas tagasi tuleb - ta on alati teretunud. Mul on võimalik olnud Soomes selliste inimestega kokku puutuda, nende perekondades käia ja jutte nende võitlusist kuulata. Kahjuks ei ole täna võimalik pikemalt selle huvitava organisatsiooni juures peatuda. Mul on olnud võimalus ka Rootsi alkohoolikute raviasutusi näha, mis väliselt välja näevad nagu uhked hotellid ja kus seesminegi elu on kõrgetasemeline, mille põhimõtteks on, et inimest sõnadeta mõjutada normaalsesse ühiskonda tagasi pürgimast, puhtusest ja heaolust lugu pidama.

x

Järgnevalt ma peatan pikemalt Norra teadlase prof. Ödegårdi uurimuste ja arvanuste juures. Prof. Ödegård on rahvusvaheliselt tunnustatud teadusmees ja tema alaks on psühhiaatrilised, mentaalhygieenilised ja kriminoloogilised uurimused.

Ka tema seisukohalt tuleb alkohoolikut kohelda kui haiget inimest, vähemalt sellisena, kes teatud piirini teistest inimindiviididest erineb.

Inimene tarvitab alkoholi peamiselt sel põhjusel, et sellel on teatud mõju ta hingeeluavaldustele, ja see nähe onakorda avaldab mõju närvisüsteemile. Alkohol on narkootiline aine, mis eestkätt halvab närvirakud inimajus. Tal on eriline omadus just peenemaid närvirakke halvata. Sel põhjusel ongi alkoholi mõju teatud mõnutundega seotud, sest peenemad närvirakud teevad tui-maks inimese hingeelus kohusetunde, tõkestustunde ja vastustus-tunde alad. Nendest tundealadest aga oleneb inimese sobivus või mitte sobivus ühiskonda. Esimeste klaaside järele tunneb inimene lõbu ja mõnu, ta tahab selle ainega nagu mängida, mis vabastab ta elu tõsistest kohustustest, hallist igapäevast jne. ning juhib ta muredeta fantaasia maailma... Et selline olukord võiks kunagi ohtlikuks saada ja kõik heaolu tunded kuhjaga muudaks kannatusteks, seda inimene enese, just enese juures ei usu.

Inimesel on kaks palet: üks seesmine, teine väline. Esime-ne nendest on tema isiksus, indiviid, ise, iseloon, tahtejõud, tundeelu ja intellektuaarsed võimed. Teine, väline, on miljöõ, sotsiaalsed olud ja sellega seoses vormumine nende mõjul ja sur-vel.

Prof. Ödegård vaatleb esimesena välist miljööd ja arvab, et tihti ei ole inimese juures mitte nõrk iseloon ega psühhopaatia alkoholi kuritarvitamise põhjustajaks, vaid pidevalt pealesuruv miljöõ, sotsiaalsed olukorrad, sõprusringid, teatud kutsealad, nagu restoraanide personal jt. Tihti hoiab inimest vaos ka tea-tud seltskondlik staaz. Nii on uuritud sportlasi. Niikaua, kui nad on vormis ja võitjad, on nende juures alkoholi tarvitamine kas üldse mitte või kasin; kuid niipea, kui nad oma positsiooni kaotavad, langeb väga kõrge % nendest alkoholi ohvriks. /Samale tulemusele on tulnud ka üks eestlane, dr. Salum, kes teostab vas-tavat doktoriuurimust/. Inimene tahab igal juhul midagi olla.

Ka igasuguste väikeettevõtjate, nagu meistrid jt. on alko-holi tarvitamine suhteliselt suurem, kui palgaliste juures, sest sellistel meistritel on enam võimalik olla oma aja perenees.

Prof. Ödegård tõendab oma pikaajaliste kliiniliste kogemus-

te põhjal, et 60% alkohoolikuid pärinevad lõhestatud kodudest, sellest inimesele mõjuvast miljööst. Ta ütleb, et varem il aegadel, umbes 100 aastat tagasi, võidi öelda, et inimene joob nälja kustutamiseks, ta joob seepärast, et on vaene ja kannatab puudust. Tänapäev on see probleem ära langenud. Ühiskond on nii korraldatud, et keegi ei pruugi nälga kannatada, ka mitte alkohoolik ise. Kui puudusest tänapäeval kõnelda, siis on see pea iselt just alkoholi mõjul tekkinud nendes perekondades, kus perekonnaisa oma palga maha joob.

Välise miljöö mõjul tekkinud joomakomme toob enesega kaasa sisenised kannatused ja käärimised inimese hingeelus. Tihti ei võeta arvesse, et mitte ainult teised, joodiku omaksed ja kaaslased ei kannata selle all, vaid ka joomakomme küüsis olev inimene ise. Ödegårdi arvates on viimase kannatused suurimad. Ka tema toonitab, et kulub keskmiselt 9-10 aastat, kuni pidevast alkoholitarvitajast saab alkohoolik-haige inimene. Selle kümne aasta jooksul inimene mitte ainult ei vanane aastailt, vaid alkoholitarvitamise mõjul muutub ka tema karakter ja tundeelu, ka tema emotsionaalne ja sotsiaalne suhtumine ellu, samuti kui tema elukombed. Temast saab täielikult teine inimene, kui ta oli varemalt. Et selliste alkohoolikute tõelist iseloomu tundma õppida, peab tungina aastaid tagasi tema nooruseaastaisse, sellesse aega, mil ta veel alkoholi ei tarvitanud. Nende uurimuste põhjal eitab Ödegård kindlasti, et mõni oleks nagu loodud joodiku-tüübiks. Kõik need inimesed, kes aastatega muutuvad seesugusteks nn. tüüpideks, on oma varem as olnud täitsa erinevad inimesed. See on alkohol, mis on kahjustanud nende tundeelu ja nende tahte jõudu ning vorminud neid oma näo järele. Prof. Ödegård mõnab küll seda, et üks langeb lühema aja jooksul sellisele "t ü ü b i" tasemele, teine pikema aja järele, kuid tee on ühine. Ta toob palju näiteid mitmesugustest haritlastest, isegi nagu vaimulikud, õpetajad, arstid jt., kuid siin pole võimalik nende üksikjuhtude juures peatuda.

Prof. Ödegård küsib, kas alkohoolik on tingimata psühhopaat? Ta eitab seda kindlasti, küll aga arvab, et nende hingeelus peab siiski leiduma mingi vihje mentaalseks invaliidsuseks. Mõni alkohoolik võib ka psühhopaat olla.

Professor küsib ka, kas alkoholism on päritav? Ta eitab ka seda. Nagu ei ole päritav tiisikus, vaid ainult kas nõrk kehaehitus jt. eeldused selleks, nii ütleb ta alkoholismi osas, et päritavad võivad olla mentaalsed ja emotsionaalsed eeldused.

Nii on seni kogu aeg vaadeldud inimese psühholoogilist ja vaimset palet. Ödegård küsib ka, kas alkoholism on ka kehaline viga? Jah on! Ta mainib eestkätt just maksa vigastusi, mis tekiavad alkoholi mõjul, ja temagi arvates on just veinide joomise mõjul.

Lõpuks küsib ta, et miks siis ühel mõtleva inimesel on raske joomist jätta, kui ta selle all ometi ise kannatab?!

Nagu ta eelpool on toonitanud, ei ole sündinud mingit erilist alkohooliku tüüpi, vaid et igast inimesest võib selline standarttüüp saada kroonilise alkoholi tarvitamise tagajärjel. Selliste inimeste närvikava muutub, see nõrgeneb, inimene muutub ülitundlikuks, enamikus on kõik alkohoolikud armukadedad, nende tahtejõud on halvatud ja mälu tuhmeneb, üldse tundeelu tuhmeneb. Seda arvesse võttes on igale selge, et sellises staadiumis inimene ei ole enam võimeline enese üle otsustama, kui tema elus ei juhtu midagi erilist vapustavat, mis teda kas äratavad, nagu usutunne, või hirm täielikult hukka minne. Enamik aga otsib järjest enam reaalsusest päästvaid teid, osa nendest haigestuvad ka vainselt.

Kokkuvõttes tuleb prof. Ödegård sellele punktile, mis neid siin täna on sündinud seda küsimust üles võtma, nimelt inimese lapseõlv ja noorus.

Tena konstateerib, et alkoholism, kuritegevus ja neuroosid on sama asi kolmel eri leheküljel. Need kõik on mentaalhügieenilised probleemid, millele tösisenaile uurimustele asuti alles ca 50 aastat tagasi. Kõigi nende kolme häireliste nähete juures on tulnud ilnsiks, et pärastiste isiklike probleemide ja võitluste juured pärinevad lapseõlvest ja nooruse aastaist. Mida varemalt on nende paheliste asjadega algust tehtud, seda kiiremini on need viinud inimese enesega kaasa kahe esimeses osas.

Uurimustes on selgunud, mitte ainult prof. Ödegårdi poolt, vaid paljude teistegi uurijate poolt, et mida hiljem inimene hakkab alkoholi tarvitama, seda enam on ta kaitstud alkohooliku teele sattumast. Näit. 20-25-aastane inimene on juba enam-vähem välja kujunenud isiksus, kes enam nii kergesti ei lange ohtude ohvriks.

Prof. Ödegård usub, et üldine vaimutervishoidliku olukorra paranemine võib tunduvalt kaasa aidata ka alkoholismi hädaohtu vähenemisele. Ta juhib tähelepanu kuidas seda teha ja toonitab, et inimest juba lapsest peale ei tohi kasvatada kotis. Nagu iga teist hädaohtu, tuleb lapsele ka alkoholihädaohtu selgitada juba maast-madalast. Seda ei tule teha mitte propagandalistes eoonis, vaid asjaliku ja faktilise selgusega. Et sellist selgitustööd nii kodudes, kui ka koolides on võimalik teostada, selleks on eelkõige vajalik, et selgituse tegijad oleksid ise asjast objektiivselt informeeritud ja teadlikud.

EESTI NOORTE RAHVUSLIKU KASVATUSE SIHIASETUS
JA IDEOLOOGILISI PÕHIALUSEID.

Ilnar Loorand.

Mulle on langenud raskeks ülesandeks esitada täna samu mõtteid, mida ma puudutasin aasta tagasi Mullsjös toimunud noortejuhtide ja üliõpilaste nõupäeval. Tookord kutsusid need välja tugeva opositsiooni ja diskussiooni, kuigi see ei takistanud ühel oponentidest minu poolt esitatud mõtteid onadena kasutada ühel aktusel.

Probleem, mida mul tuleb puudutada, on sedavõrd suur ja lai, et selle põhjalikuks analüüsiks kuluks päevi ja nädalaid, mispärast palun mulle andestada, et lühikese ettekande raamides

püüan haarata vaid küsimuse tuuma ning üksikuid momente siit ja sealt. Nii jääb ettekanne loomulikult ühekülgseks, sest paljude oluliste seikade käsitlemine peab lükkuma tulevikule.

Kahte junalat pole kellelgi kerge korruga teenida. Nii pole ka eesti noortel lihtne olla võõras ühiskonnas just selline, nagu neid vanem põlv näha tahaks.

Mida loodab tegelikult vanem generatsioon meie noortelt?

Ei enamat ega vähemat, kui et noored meie rahvuslikule elule kaasa lööksid, aegamööda töö- ja juhtimisülesanded vanemalt põlvelt üle võtaksid ning, mis kõige tähtsam, eestlust edasi kannaksid.

Kuid mida võime igapäevases elus näha?

Rahvuslikult mõtlevate ja tegutsevate noorte arv väheneb iga aastaga. Eesti keele oskus ja kasutamine noorte hulgas läheb pidevalt tagasi. Noorte osavõtt rahvuslikest kokkutulekuist ja suurüritustest on protsentuaalselt väga väike.

Milliseid eeldusi on vanem generatsioon omalt poolt loonud, et nende soovid kannaksid vilja? Jah, üsnagi palju. On kutsutud ellu ja hoitud käigus puht eesti koole, täienduskoole üle maa. On majanduslikult toetatud noorteorganisatsioone, noorte üritusi. Perekonna piirides on antud kõik, et lapsed saaksid mu-retult koolides käia ja need lõpetada. Kõige enam on aga aktus-tel ja teistel pidulikel kokkutulekuil kulutatud sõnu paroolide lendulaskmisega: "Noorus on meie tulevik!" "Meie suurim ülesanne paguluses on eestluse säilitamine!"

On ka teistsuguseid juhuseid. Näiteks isa, kes ühel suvel tõi oma 17-aastase poja Metsakodu vabaõhukooli, lausus: "Tehke sest poisist eestlane!" Kindlasti oli see hästi mõeldud, kuid kui poiss kogu oma nooruse oli veetnud vaid rootsi poiste kes- kel, siis poleks keegi suutnud imet teha paari nädalaga vabaõhu- koolis.

Ja noored ise?

Suuren osa on võtnud sihiks jõuda õppimise kaudu teatavale tasemele ühiskonnas. Protsentuaalselt on meie noorus siin vist küll esimesel kohal maailmas. Vaba aega kasutatakse peamiselt meelelahutuseks, ja loomulikult nii nagu muugi noorus, kelle kes- kel elatakse. Ainult, et meie noored on püüdnud säilitada teata- vat väärikust ning panna rõhku kvaliteedile. Paljudele on rahvus- likud küsimused küll vaid ähmased ja kaudselt tunnetatavad mõis- ted, siiski ollakse suurel hulgal kaasas meie noorteorganisatsioo- nides ja leitakse sealt tegevusinnule rahuldust. Ometi jäädakse eemale paljudest suurtest üldrahvuslikest üritustest põhjenduse- ga, et need on noortele igavad ja on korraldatud vist peamiselt vanade tarvis, kuna nende korraldamisest noori ega noorteuhte osa võtma ei kutsuta.

Kuid peaaegu eranditult on meie noortele (ka vanemale põl- vele) ähmaseks mõisteks sõna eestlus, kuigi seda kasutatakse üs- na tihti siin ja seal.

Niisiis - olenegi jõudnud küsimuse tuuma juurde.

Eesti keelt, ajalugu ja maateadust õpitakse eesti koolides, nende ainetega tegeldakse ka skautluses, kuid seda, mis iseloo- mustaks üht rahvust tervikuna, seda ei õpetata kusagil. Pole siis ime, kui noorteujuhikdi üle maa ei ole suutelised noortele edasi

andma seda, mida nad ise ei tea, heal juhul vaid tunnetavad.

Mis on siis eestlus?

Kas on keeleoskus see, mis määrab ühe rahvuse? Osaliselt küll, kuid mitte alati. Šveitsis näiteks räägitakse nelja keelt ja oneti on kõik šveitslased suured rahvuslased. Prantslane, kes näiteks räägib eesti keelt, jääb ikkagi prantslaseks. Nii võib olla ka eestlasega, kes kasutab rootsi keelt enese väljendamiseks.

Või on eestluse tunnuseks kui inimene igapäevaseks toiduks kasutab musta leiba, hapukapsaid, kamajahu või verivorsti? Või kui ta peab lugu eesti vihusaunast, käib kord aastas Vabaduspäeva aktusel jne., kuid samal ajal on katkestanud kõik sidemed kaasmaalastega, eesti kultuuriga?

Et ennast paremini näha, peab leiduma peegel. Üheks selliseks peegliks on kahtlematult välismaalased, kes on kokku puutunud meie maa ja rahvaga. Oleme kohanud sakslasi, kelle sõjatee on läbinud meie maa. Meil tarvitseb vaid mainida Eestit, kui kõnetatute silmad löövad särama, hääletoon läheb härdaks ning südame põhjast tulevad sõnad: "Estland - ein wunderbares Land!" Missugune rahvas, milline elustiil! Sama võime kogeda kohates rootslasi, soomlasi, norrakaid või keda tahes, kõik on vaimustatud meie kodumaast. Küsine - miks, siis ei oska keegi täpselt vastata. Oline ja tundsime ennast kodus, kõik oli nii vaba ja sundinatu, meid köitis eestlaste tegevusind ja elurõõm, elustiil.

Kuid mitte üksnes nende kaudu, kes on viibinud Eestis, pole meil võimalus peeglisse vaadata, vaid ka võõrsil. Minul isiklikult on olnud õnn kuulda eestlust harrastatavasse noortekampadesse mitmes erinevas linnas siin Rootsis. Kõikjal on juhus toonud meie hulka mõne välismaalase. Keegi neist pole osanud eesti keelt, kuid oneti on olnud midagi, mis neid on köitnud esinesest kohtumisest alates. Mis - seda nad ei tea isegi. Seda võite küsida näiteks Ameerikast saabunud neilt, kes Jönköpingis kohe pärast esimest "kambasolekut" soovis hakata eesti gaidiks!

See, mingi salapärane nähtamatu omapära ongi eestlus, mis köidab ka meie oma inimesi, niipea kui nad seda maitsta saavad. Võiksin veel näitena tuua ühe 23-aastase noormehe, kes esmakordselt möödunud aastal leidis tee tagasi eesti seltskonda. Nagu ta ise ütleb, kahtseb ta elus üksnes seda, et tal varen polnud võimalust liituda eesti noortega. Nüüd käib ta koos 8- ja 12-aastaste noortega eesti täienduskoolis, sest ta leiab, et see on loomulik.

Eeltoodud näiteist peaks jätkuma, et eestlusel on omapära ja jääb üle seda lähemalt defineerida noortele arusaadavas vormis. On ju kirjutatud raamatuidki, peamiselt kadunud dr. Oskar Looritsa poolt, kardan vaid, et need on sisult kaunis rasked, eriti nooremale generatsioonile. Sellepärast ütleme kokkuvõttes nii: Ühe rahvuse ja ta omapära määrab peamiselt neli tegurit. Need on keel, kultuur, mentaliteet ja elustiil.

1. Keel. Selle õppinise ja kasutamise võimalusi on meil paguluses küllaldaselt, ning see peaks olema siiski elementaarseks aluseks meie noorusele omavahelises läbikäimises.
2. Kultuur, kuigi alati arenev ala, on kättesaadav kõigile, kes selle vastu huvi tunnevad. Rahvuskultuurialade harrastamine peaks olema igale noorele auasjaks /laul, rahvatants/.

3. Mentaliteediküsimuse jätame täna kõrvale, kuna see haarab kõiki eluavaldusi ja aega selleks ei jätku. Kaudselt tuleb sellega kokku puutuda tänagi, kuigi küsimus on üks huvitavaid.

4. Elustiil - eestluse peamiseid omapärasid on see, millele tahaksin täna suunata raskuspunkti. Nii nagu meie kultuur, nii on ka meie elustiil välja arenenud aastasade ja -tuhandete kestel. Minu sooviks pole rõhutada minevikku ega seda üles äratada, vaid öelda, et rahvas, kes kaotab sideme minevikuga, on ilma juurteta ja ilma tuleviku rahvas. Kõik kultuurid ja elustiilid on siis olnud elujõulised, kui nad on olnud elastsed, - vana säilitades kohandanud välist vormi ajale vastavaks, säilitades sealjuures tuuma.

Meie elustiili ja kultuuri hälliks on eesti talu, eesti küla. Eesti linnakultuuri polnud veel olemas, aeg selle väljakujunemiseks oli liialt lühike. Kõik, mis meile vaimset jõudu võib anda /ja andis kodumaal ka linnas/ on pärit eesti talust, maalt. Sest seal oli alati püsinud ürgeestlus selle selgenas kujus.

Alati on olnud teatav vahemaa vanema ja noorena generatsiooni elustiilide vahel. Kui noorus ei oleks erinev vanemast põlvest, siis ta polekski noorus. Need erinevused on eksisteerinud alati ja sellepärast tahan tänagi viia raskuspunkti just meie nooruse elustiilile, mida võib nimetada eestiliseks ja mis hiljem ikka on kujunenud samaks kui oli omaaegsel vanemal põlvil.

Mis on meie nooruse omapäraks ja iseloomustajaks olnud läbi aegade nii maal kui linnas?

1. Enesealgatus ja tegevustahe /kui keegi ei pakkunud, siis tehti ise/. /Väga hästi rakendatav ka võõral maal/.
2. Muusika ja laulu armastus /hämariku häbenemised, videviku pidamised, kiigemäed, teatri ja rahvatantsuringid/.
3. Edasipüüdlikkus /nähtub ka paguluses/.
4. Traditsioonide austamine /tähtpäevad, üleslaulmised, kalmistu-pühad, laulupeod, jaanipäev/.
5. Abivalmidus /talgud, mitmed muud taolised kaasalöömised/.
6. Isamaa- ja koduarmastus.
7. Kanbavain. Külad ja linnaosad, kogu rahvuse piirides.

Jne. Jne. /Noorte oma ühiskond/.

Kõigeks selleks lõi aga eeldused meie vanem põlv. Elkõige sellega, et kodu ukseid olid avatud kõigile noortele. See on kõige muu aluseks ja ka kõige takistuseks siin paguluses.

Ettekande pealkiri koosneb kahest osast: sihiasetusest ja ideoloogilistest põhialustest. On rõõmustav, et oleme hakanud enam mõtlema sihiasetusele, mis neil varem on olnud üsnagi udu- ja jätnud igale mehele võimaluse rabamaiseks oma arusaamade kohaselt, olgu need nii vastukäivad kui tahes. Näiteks võiks ma öelda, et Rootsi Riigipäeval ei võeta ühtegi küsimust otsustamisele, kui pole selge selle sihiasetus. Niisiis - parem hilja, kui mitte kunagi!

Meiepoolse sihiasetuse võiksin kokku võtta ühe lausega: säilitada eestlust noortes ja nende kaudu. See lause palja fraa-

sina on kõigile tuntud sadade aktuskõnede kaudu, kus kunagi küsimuse tuuna juurde pole puütud tungida.

Igaühele on selge, et on raske säilitada midagi, kui pole teada, mis asi see on, mida tahame säilitada.

Eelpool tõin ma hulgaliselt näiteid sellest, mis sisemiselt ühendab rahvusi ja samal ajal eraldab üksteisest. Selleks pole ainuüksi keel, vaid ka terve rida teisi tegureid. Nii peaks vähemalt teoreetiline võimalus leiduma rahvuse /eestluse/ defineerimiseks selliselt, et see meile väga lihtsalt arusaadav oleks, ilma mingisse rassi-teooriasse langemata.

Eelpool-esitatud pika arutluse võtaksin veelkord kokku oma ettekande pealkirja silmas pidades.

Ma ei taha olla targem kadunud Oskar Looritsast, kes nende küsimustega põhjalikult tegeles, olen siiski aastatega jõudnud kogeda, et on olemas peamiselt neli peamist sektorit iga rahva olemuse tunnetamiseks. Need neli on üksteisega niivõrd läbi põimitud ja üksteisest olenevad, et ühtegi neist ei tohiks alla- ega ülehinnata.

Need neli on: keel, kultuur, mentaliteet ja elustiil.

Ukskimeie noortega tegelevaist organitest, olgu see siis kool, noorteorganisatsioon või kodu, pole üksinda suuteline saavutama rahuldavat resultaati kõigi nelja sektori ulatuses. Ainaks reaalseks lahenduseks saab olla koostöö ja tööjaotus sihikindlal alusel. See vajab aga senisest suuremat sihiteadvust ja tööülesannete koordineerimist.

EESTI KEEL. Üheks rahvuse tunnuseks on tema keel. On aga olemas rahvaid, kel oma keelt polegi olemas. Teame näiteks, et Šveitsis kõneldakse nelja keelt, Belgias kahte, et Põhja-Ameerikas peamiselt inglise ja prantsuse keelt, Lõuna-Ameerikas hispaania ja portugali keelt jne.

Samal ajal, kui üks võõramaalane õpib ära eesti keele, ei saa temast veel eestlast.

Kõik need rahvad, kelledest oli eelpool juttu, elavad normaalolukorras, omal maal, mispärast keeleküsimus pole neile määravaks teguriks, küll aga meile.

Milliseid eeldusi on meil siis olemas oma keele säilitamiseks paguluses?

Iga inimene harjub rääkima seda keelt, mida kõneldakse teda ümbritsevas ühiskonnas, ja vastavalt keeleoskusele /s.t. millises keeles ta mõtleb/. Eesti noored siin asuvad kahes ühiskonnas korraga ja otsustavaks jääb see, kellega peamiselt suheldakse ja kumb ühiskond suudab enam rahuldust pakkuda mitmesugustele huvidele. Ja emakeele oskuse omandamise võimalused meie noortel on väga erinevad. On kodusid, kus soodustatakse rootsi keele domineerimist, on noori, kes saavad emakeelse hariduse täielikus eesti koolis, on neid, kes end täiendavad mitmesuguse tasemega täienduskoolides ja on neidki, kes huvist asja vastu püüavad keelt õppida omal käel. On selge, et keeleõppimise raskuspunkt jääb alati ikkagi vaid eesti koolile, mida kodu omalt poolt püüab soodustada. Skautlus pole sel alal kunagi mõeldud koolina, vaid komplekteeriva organina, et keel poleks mitte vaid õppeaineks noortele.

Kuidas saaksime emakeele oskuse levikut ja õpetamist veelgi tõhusamaks muuta:

1. Vajame veelgi enam eesti koole ja kas või olemasolevate koolide muutmist internaat-koolideks.
2. Lastevanemaile senisest rohkem selgeks tegema nende osa keele õppimisel.
3. Peame senisest rohkem soodustama noorte kuulumist oma ühiskondadesse ja kaudselt suunama suuremat emakeele kasutamist neis.
4. Oleks tore, kui saaksime noortele selgeks teha, et võõrmaalasega abielludes olgu tingimuseks ühevõrdsus keelte oskuse osas.
5. Vajame enam ja noortele suupärasemat noorsookirjandust (seeriaid jne).

KULTUUR. Siin võiks tekkida vaidlusi, mida kultuuri all mõeldakse. Lihtsuse mõttes tooksin esile vaid mõningad harud:

- a. rahvuskultuur /laul, rahvatants, mütoloogia üldiselt jne./
- b. kunstialad, nagu kirjandus, kujutatav kunst, teater jne.
- c. teadmised kodumaast /maateadus, ajalugu, areng üldiselt jne./

Eesti noorte kokkupuuted meie kultuuriharudega on üldiselt juhuslikud ja puudulikud ning selle tõttu on märgata üldist kaugenemist eelnimetatud aladest. Peamised põhjused peituvad siin sihikindla koordineerimise vähesuses, tahte või oskuse puudumises noorte suunamisel ja tihti ka kultuuriürituste valest korraldamisest sisuliselt, mille tulemuseks on huvi langus ja eemalejäämine. Nimetagem vaid laulupidusid, aktusi, suvipäevi. Samuti annab tihti tunda noorte eemalejätmine ürituste korraldamisest /toimkondadest/.

See küsimus vajaks üldiselt senist suuremat tähelepanu, sest selle eest on vastutavad koolid, organisatsioonid ja avalikus võrdseis osades. Peasi, et kontinuiteet püsiks normaalse arenguna.

MENTALITEET. Et eestiline mentaliteet eksisteerib, seda võiksime tõendada paljude näidetega igapäevasest elust, kirjandusest ja mujalt. Seda ei saa õppida koolis, vaid see kandub ühes eksisteerivas ühiskonnas ise põlvest põlve ja kohaneb ümbruse ja ajaga. Kui seni selle heaks midagi on tehtud, siis kindlasti enam vaistlikult kui teadlikult. Suur ülesanne langeb siin eesti kodule, veelgi suurem aga noorte oma ühiskonnale teadliku juhtimise all. Ühesõnaga: pole tähtis alati, mida tehakse, vaid kuidas tehakse. See ala vajaks põhjalikku analüüsi, teaduslikku tööd rahvalikus stiilis, millest kujuneks käsiraamat kõigile juhtivaile asjaosalisile. Kuna mentaliteet on seotud tihti ka elustiiliga, siis lõpuks lähengi samas üle sellele ainele.

ELUSTIIL. Eestilise elustiili juuri tuleb otsida Eestis maalt, eesti talust, kus ta sajandite kestel välja arenes ja ka hiljem noorele linnakultuurile oma pitseri vajutas, vähemalt seal, kus ei võetud omaks baltisaksa või tsaarivene eluvorme.

Elustiil on alati seotud rahva mentaliteediga, kuigi see

pidevalt areneb välises vormis, sisuliselt säilitab aga ürgseid detaile. Mäletan, et Mullsjös küsis keegi, et kas siis, kui üks eesti noori närib närimiskummi, ka eesti elustiil on muutunud, võin vastata, et see pole üldse elustiili küsimus, vaid mentaali- teediküsimus. Palju olulisem kui see, et üks noor närib närimis- kummi, on meie üldsuse suhtumine sellesse küsimusse. Eestilise elustiili väljendajaks pole ainult musta leiva, hapukapsa ja ve- rivorsti söömine, saunas käimine, kui see, kuidas suheldakse oma kaaslastega, sisustatakse argi- ja pühapäevi ning kuidas ja kel- lele on kodu ukseid avatud.

Jällegi üks tänuväärne ala põhjalikuks uurimiseks ja raa- matu kirjutamiseks, et saaksime alusmaterjali oma tegevuseks.

Kui me ise ei oska oma elustiili ja mentaliteeti küllalda- selt näha ega hinnata, siis kasutagem selleks välismaalaste abi, kes teadmata põhjusil meie ühiskonda sattudes äkki ennast hir- mus koduselt tunnevad.

Eestilise elustiili püsimiseks meie noorte juures on püü- tud paljugi ära teha. Samas on mõnikord aga komistatud mõtlema- tult ühele tegurile - on tahetud meie noortele peale sundida meie vanade elustiili, unustades, et noortel on see alati olnud veidi erinev. Milline? - sedagi poleks raske läbi uurida, kõik iganenud sealt kõrvaldada, kuna selle ürgne põhi katsuda ajakohasema hoo- ne pealeehitamiseks säilitada.

Kokkuvõttes tahaksin mainida, et on võimalus tõsta noorte austust oma rahvuse vastu, ilma suuri sõnu tegemata:

- a/ nagu öeldud - kasutada ära teiste suhtumist meisse, tuua näiteid tähelepanekuist rootsi ajakirjanduses, raadios, TV-s;
- b/ kirjeldades meie rahva liikmete edasijõudmist ülemaailmses ulatuses, haritlaste, õpetlaste arvu ja teeneid;
- c/ omapoolse eeskujuga luua ühiskond, mis saab noortele ees- kujuks olla.

Kui veel paari sõnaga eesti nooruse praegust olukorda üle- maailmses ulatuses vaadelda, siis pole olukord sugugi lootusetu.

ROOTSIS on ehk olukord kõige kurvem kontinuiteedi püsimise alal. 1950. aasta ümber toimunud ümberasumine Kanadasse viis ära pea- aegu terve generatsiooni, kellest oleks saanud normaalne konti- nuiteedi edasikandja pealekasvavale noorusele, nüüd on vanuse- vahed tihti liiga suured.

KANADAS kasvas juhtide kaader eeltoodu arvel, kuid seal annab tunda liialt individuaalne joon nende juures. Ometi on saavutused silmnähtavad.

USA-s on vist kõige stabiilsem noorte juhtkond, ainult vähem- kindel on nende järelkasvu eest hoolitsemine.

Kahe eeltoodud maa nooruse vaim hoiab tugevana vähemalt eesti jonn, kus pidevalt püütakse vastaspoolest üle olla.

SAKSAMAAL, vähemalt eemalt vaadates, näib olude kohaselt noorte- küsimus stabiilne ja arenev olevat.

Olles aja kammitsas, ei olnud mul võimalik loogilist üle- minekut teha oma ettekandes minevikust tänapäevani, mispärast tulen välja hoopis omapoolse programmiga meie noortele, et nad

ise leiaksid tee rahuldust pakkuvale tegevusele ning samaaegselt võiksid pakkuda üht ja teist vanema generatsiooni soovide täitmiseks:

Niisiis - meil on vaja:

1. et meie noorus tutvuks eestlusega praktiliselt. Et teada, milles see seisneb, vajame vastavat käsiraamatut;
2. et noored senisest enam tegeleksid eesti omakultuuriga /laulukoorid, rahvatantsurühmad/ vaja uusi laule, muusikainimesi/
3. luua rohkem "riike riigis", s.t. teadlikke noortekampanasid, kes pidevalt kaasa tõmbaksid pealekasvavat noorust ja harrastaksid oma tegevust eestluse vaimus /noorteühiskond/
4. korraldada rahvatantsu- ja teatrijuhtide kursusi /keeleskus/
5. et iga noor suudaks teha otsuse kas ta tahab olla eestlane või mitteidagi.

PE $\frac{B}{1189}$ 12

5

EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU

1 0100 00380430 5